

Univerzita Palackého v Olomouci

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

Jan HLAVENKA

Perspektivy české menšiny v rumunském Banátu
Perspectives of the Czech Minority in the Romanian Banat

Bakalářská práce

Vedoucí práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Olomouc 2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jan HLAVENKA**
Studijní program: **B1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**

Název tématu: **Perspektivy české menšiny v rumunském Banátu**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem bakalářské práce je komplexní charakteristika vývoje a dnešního stavu české národnostní menšiny v Rumunsku se zaměřením na oblast Banátu.

Struktura práce: 1. Úvod; 2. Cíle práce; 3. Kritický přehled literatury, metodika práce; 4. Češi v Rumunsku; a. původ, historie osídlení; b. vývoj počtu a rozmístění; c. právní, společenské a ekonomické postavení (se změřením na školství, participaci v politické sféře, církevní organizaci, používání jazyka a migraci do České republiky); d. perspektivy; 5. Závěry; 6. Shrnutí (v angličtině); 7. Seznam literatury, případné přílohy.

Bakalářská práce bude zpracována v těchto kontrolovaných etapách: Sestavení bibliografie a rešerše literatury (květen-červen 2009), zpracování kapitol 1.-3. (květen-listopad 2009), zpracování kapitoly 4.a-b (prosinec 2009), zpracování kapitoly 4.c (únor 2010), zpracování kapitoly 4.d (březen 2010), zpracování závěrů (duben 2010), tvorba příloh (průběžně), dokončení a odevzdání práce (květen 2010).

Rozsah grafických prací: text, grafy a mapy podle potřeb zadání Rozsah průvodní zprávy: 12 000 slov základního textu + práce včetně všech příloh v elektronické podobě

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- JECH, J., SECKÁ, M., SCHEUFLER, V. 1992. České vesnice v rumunském Banátu. Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV Praha. SECKÁ, M. 1995. Češi v rumunském Banátu. In: Češi v cizině, 1995, č. 8. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd ČR. SECKÁ, M. 1996. Češi v Rumunsku. In: Češi v cizině, 1996, č. 9. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd ČR. SVOBODA, J., DOKOUPIL, I. 2002. Vlastivědný a turistický průvodce českým Banátem. Brno: CK Kudrna. ŠIŠKOVÁ, T. ed. 2001. Menšiny a migranti v ČR: my a oni v multikulturální společnosti 21. století. Praha: Portál. VACULÍK, J. 2002. Češi v cizině-emigrace a návrat do vlasti. Brno: Masarykova univerzita v Brně. VACULÍK, J. 2002. Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů. Brno: Masarykova univerzita v Brně. VALÁŠKOVÁ, N. 1996. Češi v Rusku. In: Češi v cizině, 1996, č. 9. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd ČR**

Vedoucí bakalářské práce:

RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Katedra geografie

Datum zadání bakalářské práce:

7. května 2009

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2010

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.

děkan

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.

vedoucí katedry

dne

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury

Květen 2010

.....

Podpis autora

Na tomto místě bych rád poděkoval RNDr. Miloši Fňukalovi, Ph.D. za důležité připomínky, rychlé e-mailové odpovědi a za to, že si vždy udělal čas, když jsem zrovna potřeboval. Velký dík patří rovněž všem banátským Čechům, kteří mi při tvorbě této práce jakkoliv pomohli. Děkuji také své rodině za pomoc a podporu, bez které by následující stránky vznikaly jen obtížně.

Obsah

1. ÚVOD	7
2. CÍL PRÁCE	8
3. KRITICKÝ PŘEHLED LITERATURY A METODIKA PRÁCE	9
3.1. KRITICKÝ PŘEHLED LITERATURY	9
3.2. ANALÝZA STATISTICKÝCH DAT	10
3.3. STUDIJNÍ POBYT A TERÉNNÍ VÝZKUM	10
3.4. VYMEZENÍ POJMU NÁRODNOSTNÍ MENŠINA.....	10
4. HISTORIE ČESKÉHO OSÍDLENÍ BANÁTU	11
4.1. PRVNÍ KOLONIZAČNÍ VLNA 1823–1825	11
4.2. DRUHÁ VLNA KOLONISTŮ	12
4.3. VÝVOJ OD DRUHÉ POLOVINY 19. STOLETÍ DO ROKU 1947	13
5. POPULAČNÍ VÝVOJ KRAJANSKÝCH VESNIC	15
6. VÝVOJ POSTAVENÍ ČESKÝCH KRAJANŮ	17
6.1. ŠKOLSTVÍ.....	17
6.1.1. HISTORICKÝ VÝVOJ OD POČÁTKU KOLONIZACE DO R. 1920.....	17
6.1.2. ČESKÉ MENŠINOVÉ ŠKOLSTVÍ V LETECH 1920–1945	18
6.1.3. ČESKÉ MENŠINOVÉ ŠKOLSTVÍ V LETECH 1946–1989	19
6.1.4. ČESKÉ MENŠINOVÉ ŠKOLSTVÍ PO ROCE 1989	19
6.2. CÍRKEVNÍ ORGANIZACE	22
6.2.1. HISTORIE ŘÍMSKOKATOLICKÝCH FARNOSTÍ	22
6.2.2. VÝVOJ PROTESTANTSKE VÍRY VE SVATÉ HELENĚ	24
6.2.3. SOUČASNOST ČESKÉ CÍRKEVNÍ ORGANIZACE.....	25
6.3. PRÁVNÍ POSTAVENÍ A SPOLKOVÁ ČINNOST.....	26
6.3.1. HISTORIE A SOUČASNOST PRÁVNÍHO POSTAVENÍ KRAJANŮ	26
6.3.2. KRAJANSKÁ SPOLKOVÁ ČINNOST	27
6.4. SOCIOEKONOMICKÁ SITUACE	28
6.5. POUŽÍVÁNÍ JAZYKA A NÁRODNOSTNÍ IDENTITA.....	32
6.5.1. POUŽÍVÁNÍ JAZYKA	32
6.5.2. NÁRODNOSTNÍ IDENTITA.....	33
6.6. REEMIGRACE DO ČESKÉ REPUBLIKY	34
6.6.1. PRVNÍ REEMIGRAČNÍ VLNA 1946–1949.....	34
6.6.2. REEMIGRACE PO ROCE 1989.....	37
7. BUDOUCNOST?	38
8. ZÁVĚR	39
9. SHRNU TÍ	40
10. SUMMARY	41
11. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	42
12. SEZNAM PŘÍLOH	46

1. ÚVOD

„Máte rádi vůni sena, zpěv cvrčků a balkánské slunce? Pak se vydejte na dovolenou do českých vesnic v rumunském Banátu. Čeká vás autentické vesnické prostředí s domácí stravou a pruhovanými peřinami.“¹

Problematika české menšiny ve vesnicích rumunského Banátu se v poslední době dostává do povědomí stále většího okruhu lidí, ať už laiků, či odborníků. Je to způsobeno jednak medializací toho tématu, ale hlavně díky rostoucímu turismu, který do této oblasti směřuje.

Jak je naznačeno v citátu výše, zvou cestovní kanceláře a turistické průvodce potenciální návštěvníky do časů našich babiček, prababiček a možná ještě starších, kdy volně se pohybující hospodářská zvířata v okolí vesnice nejsou vůbec ničím neobvyklým, kdy se případná neúroda na vlastním poli, může proměnit v docela vážnou životní situaci a kde i přes to, že odjedete tisíc kilometrů ze svého domova, můžete směle používat rodný jazyk a místní vám budou nejen rozumět, ale budou s vámi navíc komunikovat česky na takové úrovni, jako byste ani nebyli v cizině.

Jelikož jsem měl možnost se do Banátu v srpnu 2009, na několik týdnů podívat také, rozhodl jsem strávit tuto cestu nejen jako obyčejný turista, cestující po zdejší krásné přírodě, ale chtěl jsem se o českých krajanech a jejich životě dozvědět co nejvíce.

Kdo jsou vlastně tihle Češi? Kdy do zdejších končin přišli a proč? Jak to, že ještě stále umí česky a jakou budoucnost před sebou mají?

Na všechny tyto a další otázky se alespoň částečně pokusím odpovědět v předkládané práci.

¹ DOKOUPIL, I. 2010

2. CÍL PRÁCE

Hlavním cílem této bakalářské práce je vystihnout komplexní charakteristiky a možného budoucího vývoje české národnostní menšiny v rumunském Banátu. Za tímto účelem si autor stanovil nejdůležitější témata, která by daný cíl měla zmapovat. Jedná se o historický vývoj osídlení, průběh kolonizace a populační vývoj v jednotlivých českých osadách. Následně se bude práce zabývat popisem vývoje a současného postavení českých krajanů s důrazem na otázky menšinového školství, církevní organizaci, právní postavení a spolkovou činnost, ekonomickou situaci, reemigraci a používání českého jazyka. Na závěr by pak měl být nastíněn budoucí vývoj těchto českých vesnic.

3. KRITICKÝ PŘEHLED LITERATURY A METODIKA PRÁCE

Pro zpracování této bakalářské práce byly použity tři navzájem se doplňující metody. První a nejpoužívanější z nich, byla kompilačně-rešeršní metoda, spojená se studiem literatury vztahující se k tématu, dále analýza statistických dat a také terénní výzkum během studijního pobytu v jihobanátské oblasti.

Všechny místní názvy jsou v práci psány v počeštěné formě, případně je v závorce uvedeno platné rumunské pojmenování. V příloze je pak uveden souhrnný slovníček geografických názvů v podobě všech jazyků, které jsou v dostupné literatuře zmíněny. Vzhledem k historickému charakteru banátské oblasti, se jedná kromě českých názvů také o názvy v rumunštině, maďarštině a němčině. Pokud je cizojazyčná varianta některého jména vynechána, je to z toho důvodu, že autorem prostudovaná literatura toto pojmenování neznala.

3.1. KRITICKÝ PŘEHLED LITERATURY

Veškerá dostupná literatura, zabývající se problematikou české minority v Rumunsku, by se dala rozdělit do několika skupin víceméně podle časového hlediska. Tou první a nejpočetnější, je literatura vytvořená do roku 1945. Převážná část této skupiny knih je historicko-statistického zaměření, případně má popisný charakter formou cestopisu. Druhou skupinou je literatura vydávaná od konce druhé světové války. Ta se soustřeďuje především na etnografický popis a problematiku krajanské reemigrace do Československé (případně České) republiky. Poslední a zároveň nejméně početnou skupinou jsou knihy zabývající se jak historickými souvislostmi, tak především popisem aktuální situace české menšiny.

Mezi základní literaturu patřící do první skupiny se bezesporu řadí práce Jindřicha Schlögla. Tento banátský rodák (syn zdejšího učitele) popisoval především historický vývoj osidlování, přibližně do roku 1920 a jedná se o nejpodrobnější dostupný popis, ze kterého čerpá i později vydaná literatura. Další důležité knihy z této skupiny jsou práce Jana Auerhana a Vladimíra Míčana. Auerhan se zabýval především statistickou charakteristikou českých osad až do vypuknutí druhé světové války. Míčán pak podal podrobný popis života a církevního vývoje v krajanských vesnicích od počátků osídlení do 30. let 20. století.

Druhou skupinu reprezentuje převážně literatura vydávaná Ústavem pro etnografii a folkloristiku. Patří do ní práce Mileny Secké, Vladimíra Scheuflera a dalších. Tyto články a knihy jsou z velké části zaměřeny na zvyky a kulturu banátských Čechů. Problematikou reemigrace se pak zabývá především Jaroslav Vaculík.

Poslední zmiňovanou skupinou jsou knihy vydané v nedávné době zabývající se současným stavem české krajanské komunity. Jedná se především o práci Jaroslava Svobody a Ivo Dokoupila. Nejaktuálnějším otázkám se věnuje publikace Petra Kokaisla a kolektivu, jejíž část věnovaná Rumunsku, však z velké části vychází z práce dvou výše zmíněných autorů.

Většina dostupné literatury se ale bohužel vůbec nezajímá o vývoj během období diktatury v Rumunsku a tuto historickou etapu zmiňuje pouze okrajově.

3.2. ANALÝZA STATISTICKÝCH DAT

Pro popis populačního vývoje krajanského osídlení bylo použito jak výsledků oficiálního sčítání lidu, tak i jiných, převážně maďarských, statistických publikací, které zpracovává Jan Auerhan.² Dále byly použity údaje Mileny Secké, vycházející především ze starších publikací a také nejnovější odhady vývoje od posledního sčítání lidu v roce 2002.

3.3. STUDIJNÍ POBYT A TERÉNNÍ VÝZKUM

Během pobytu v rumunském Banátu měl autor naplánováno provést dotazníkový výzkum,³ který však zcela nesplnil očekávání a je tak použitelný jen omezeně (viz příslušná kapitola). Kromě tohoto šetření bylo využito metody pozorování a řízených rozhovorů.

3.4. VYMEZENÍ POJMU NÁRODNOSTNÍ MENŠINA

Národnostní menšina je v českém kontextu charakterizována jako společenství občanů žijících na území daného státu, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být za příslušníky národnostní menšiny považováni, společně s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti, za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury.⁴

Jelikož banátští krajané všechny tyto charakteristické znaky splňují a Rumunsko chápe národnostní menšiny vcelku ve stejném smyslu jako náš zákon,⁵ bude na dalších stranách na české krajany jako na národnostní menšinu pohlíženo a budou za menšinu také označováni.

² Podrobnosti o nepřesnostech těchto statistik v příslušné kapitole.

³ Dotazník byl upraven podle diplomové práce Jana Daniela, která se zabývala slovenskou menšinou v Rumunsku.

⁴ Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin. Převzato z ŠIŠKOVÁ, T. 2001, s. 32

⁵ Vzhledem k absenci samostatného menšinového zákona v Rumunsku, není právní definice národnostní menšiny sice nikde zakotvena, nicméně podle ústavy (čl. 6, odst. 1), garantuje stát národnostním menšinám právo na vlastní etnickou, kulturní, jazykovou a náboženskou identifikaci (v této souvislosti tedy používá

4. HISTORIE ČESKÉHO OSÍDLENÍ BANÁTU

Česká menšina je dnes rozprostřena téměř po celém Rumunsku. Nejvíce obyvatel se však k české národnosti hlásí v jihovýchodní části Banátu,⁶ kde se v župě Karaš-Severin a Mehedinti nachází také šest původně čistě českých vesnic. Těmto vesnicím bude proto věnována největší pozornost. Ostatní lokality s českou menšinou budou v této kapitole zmíněny pouze okrajově.

4.1. PRVNÍ KOLONIZAČNÍ VLNA 1823–1825

Banát je oblast ležící v jihozápadním Rumunsku mezi řekami Dunajem, Tisou a Maruší. Toto území se dnes rozkládá v župách Arad (správní centrum Arad), Timiș (Temešvár), Karaš-Severin (Řešice) a Mehedinti (Drobeta-Turnu Severin). Jeho historická část leží v současnosti také na severovýchodě Srbska.

Tento z velké části hornatý region patřil od středověku k Osmanské říši. V roce 1699 připadl rakouské monarchii, v roce 1718 zde byla zřízena tzv. „Vojenská hranice“ a správními jednotkami se staly vojenské posádky,⁷ které měly v případě nebezpečí čelit možnému tureckému nebezpečí. To byl jeden z důvodů, proč začaly být zdejší neobydlené končiny řízeně osídlovány. Kolonisté pocházeli z nejrůznějších míst Rakouské monarchie (Němci, Poláci, Maďaři,...),⁸ což se odrazilo na pozdějším mnohonárodnostním složení této oblasti.

I přes kolonizační snahy, však zůstávala nejjižnější část Banátu obydlena pouze řídce (Rumuni, Srbové), a proto ji bylo třeba co nejrychleji osídlit. Toto území bylo původně pokryto neprostupným bukovým pralesem, čehož využil jistý obchodník se dřevem z banátské Oravice jménem Magyarly a pronajal si od vlády, za symbolický poplatek, velkou část těchto lesů. Pak vyslal své agenty do Čech, kteří měli za úkol nalákat, pod příslibem výhodných podmínek, první kolonisty⁹ – hlavně dřevorubce a lesní dělníky. Nabídka vlastní půdy, dostatku dřeva na stavbu domu a osvobození od vojenské služby, nalákala v Čechách spoustu lidí, převážně chudého vesnického obyvatelstva z Plzeňska, Klatovska, Domažlicka, Kladenska a Čáslavska.¹⁰

obdobné atributy jako český zákon). Dostupné z:

http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?den=act2_2&par1=1#t1c0s0a1

⁶ Podle sčítání z roku 2002 se k české národnosti v župách rumunského Banátu přihlásilo 3684 obyvatel.

Date statistice 2002. Dostupný z: http://www.dri.gov.ro/documents/ds_popoldupaetnie.pdf

⁷ MÍČAN, V. 1931, s. 32

⁸ AUERHAN, J. 1921, s. 60

⁹ SCHLÖGL, J. 1925, s. 38

¹⁰ SECKÁ, M. 1996, s. 98

První vlna (asi 80 rodin) odcestovala ve třech skupinách. Cesta trvala přibližně dva měsíce a vedla přes České Budějovice do Vídně a poté na vozech dál přes Uhry až do Banátu. První skupina vyrazila v roce 1823, druhá v roce 1824. Dohromady 52 rodiny, které v Banátu založily osadu Lizabeta.¹¹ Třetí skupina, čítající 28 rodin, vyrazila v roce 1825 a založila vesnici Svatá Helena. Obě osady dostaly název podle Magyarlyho dcer.¹² Češi měli na místě kácet les, přepravovat vytěžené dřevo a poté z něj pálit dřevěné uhlí.

Magyarly však své sliby nedodržel. Roku 1827 tento podnikatel zmizel i se všemi zásobami a ponechal české osadníky svému osudu.¹³ Těm nezbylo, než se obrátit na vojenskou posádku s prosbou o přijetí do Vojenské hranice.¹⁴ Úřady jim vyhověly a přijaly kolonisty do 13. rumunsko-banátského hraničářského pluku.¹⁵ Od této chvíle, již další osidlování jižního Banátu řídila Vojenská hranice.

4.2. DRUHÁ VLNA KOLONISTŮ

V letech 1827–1828 byly vojenskou správou, pro nově příchozí české kolonisty, založeny další vesnice: Bígr, Eibentál, Frauviž, Gerník, Rovensko a Šumice.^{16 17} Původ kolonistů byl takřka z celých Čech (Domažlicko, Plzeňsko, okolí Prahy, Kladensko, Berounsko, Českobrodsko, Příbramsko, Kutnohorský, Pardubicko, Jaroměřsko,...).¹⁸ Zchudlí venkovští řemeslníci a rolníci se do Banátu nechali zlákat převážně kvůli vylepšení svého ekonomického a společenského postavení, k čemuž přispělo jak přetrvávající poddanství, neúrodná léta 1805–1806 a 1815–1817, tak i státní bankrot v roce 1811.¹⁹ Kolonistům bylo slíbeno osvobození od vojenské služby, osvobození na 10 let od pozemkové daně, pokud si vymytí přidělené pozemky a pětileté osvobození od daně domovní. Navíc měli všichni příchozí dostat zdarma dřevo ke stavbě domů a cest a také osivo na jeden rok.²⁰ Tyto sliby

¹¹ Prameny uvádějí také názvy Svatá Alžběta nebo Elisabethfeld

¹² SCHLÖGL, J. 1925, s. 39

¹³ Tamtéž s. 89

¹⁴ Secká ve svém příspěvku uvádí zajímavou teorii, zda-li celý tento incident nemohl být předem dohodnutou hrou mezi Magyarlym a Vojenskou hranicí. Viz SECKÁ, M. 1995, s. 94

¹⁵ MÍČAN, V. 1931, s. 32

¹⁶ AUERHAN, J. 1921, s. 65

¹⁷ Kromě těchto vesnic bylo založeno přibližně 15 až 20 dalších. Ty však byly obydleny obyvatelstvem smíšené národnosti (kromě Čechů také Srbové, Rumuni, čeští Němci) a postupem času došlo k asimilaci české menšiny s ostatními. Byly to například osady Weidental, Wolfsberg, Wolfswiese, Lindenfeld (ty byly obydleny převážně českými Němci). Několik českých rodin se později rovněž nastěhovalo do osad Kruščice, Velké Srediště, Bela Crkva a Ablián (v současnosti Češko Selo), které jsou dnes součástí Srbska (srbské části Banátu). KLÍMA, S. 1899, s. 27, HŘÍBEK, J. 1914, s. 1

¹⁸ SVOBODA, J. 1999

¹⁹ SECKÁ, M. 1995, s. 92

²⁰ SCHLÖGL, J. 1925, s. 94

našly v Čechách velikou odezvu a tak i přes to, že Vojenská hranice požadovala zprvu jen 600 rodin, odešlo nakonec v této druhé vlně přes 1700 rodin, jak Čechů tak i českých Němců.²¹

První roky byly pro nově příchozí velice obtížné. Češi se museli vypořádat jak s odlišnými klimatickými podmínkami, hladem a nemocemi, tak i s divokou zvěří, která žila ve zdejších lesích. Všechny tyto důvody nejenom znesnadňovaly život českým kolonistům, ale v mnoha případech byly také příčinou jejich návratu zpátky do Čech.²² Situace se proto ustálila až v 50. letech 19. století.²³

V roce 1845 zanikla osada Lizabeta a v 60. letech 19. století pak i Frauvižn. Obě kvůli nedostatku vody.²⁴ Obyvatelé Lizabety, se přestěhovali do Svaté Heleny a obyvatelé Frauvižnu založili osadu Nová Ogradena (z poloviny obývaná Rumuny). Ani ta však už v současnosti neexistuje. Byla zatopena vodním dílem Železná vrata²⁵

Tab. 1. Roky založení jednotlivých českých vesnic

Osada	Rok založení
Lizabeta	1823
Svatá Helena	1825
Eibental	1826
Bígr	1827
Gerník	1827
Rovensko	1827
Šumice	1827
Frauvižn	1828

Zdroj: SCHLÖGL, J. 1926

4.3. VÝVOJ OD DRUHÉ POLOVINY 19. STOLETÍ DO ROKU 1947

Třetí a poslední kolonizační vlna nastala po roce 1861, kdy banátská oblast připadla Uhersku.²⁶ Tuto kolonizaci si řídila již sama uherská vláda a šlo převážně o dosidlování národnostně smíšených vesnic (Klopodie, Skajuš a Velký Pereg).²⁷

Koncem 19. století však přibývá ve vesnicích obyvatel, snižuje se dostupnost volné půdy a tato situace nutí mnohé Čechy k migraci jak do okolních rumunských měst (Nová Moldava,

²¹ SCHEUFLER, V. Historické a přírodní prostředí, osídlení. In: *České vesnice v rumunském Banátě*. 1992, s. 18

²² AUERHAN, J. 1921, s. 65

²³ SKALNÍKOVÁ, O. 1962, s. 146

²⁴ Většina autorů se shoduje, že k vyschnutí pramenů došlo kvůli vymýcení původního pralesa. Např. viz GESCE, D., GESCE, A. 2006, ale např. ve Školní kronice Sv. Heleny uvádí tehdejší učitel Jan Schlögl, že obyvatelé Sv. Alžběty se odstěhovali kvůli neshodám s Rumuny, kteří ve vesnici rovněž žili a až po jejich odchodu došlo k vyschnutí vodních zdrojů, načež se odstěhovali i Rumuni a založili obec Coronini. Viz SCHLÖGL, J. 1934, s. 13

²⁵ SVOBODA, J. 1999

²⁶ Vojenská hranice zůstala Rakousku až do r. 1872. SECKÁ, M. 1996, s. 99

²⁷ SVOBODA, J. 1999

Zlatice, Berzáska), tak i do zahraničí (Srbsko, Bulharsko, Argentina, USA).²⁸ Tento odliv vyřešil otázku přelidněnosti a na čas zlepšil životní podmínky zbývajících obyvatel.

Za První světové války se do bojů na evropských frontách zapojili i muži z Banátu.²⁹ Celá tato oblast, pak byla nakrátko obsazena srbskými vojsky, nicméně v roce 1919 vstoupila do Sedmihradská (jehož součástí byl i Banát) rumunská armáda a v roce 1920 byl Banát rozdělen mezi Rumunsko a Jugoslávii.³⁰ Sedm českých vesnic se tak ocitlo na rumunském území a bylo odtrženo od svého hospodářského centra v Bele Crkvi.

Meziválečné období bylo poznamenáno dalšími odchody, ať už do okolních měst (Berzáska, Lubková, Oršava, Klopodie, Řešice, Temešvár)³¹ nebo opět do ciziny (Bulharsko, Brazílie).³² Vypuknutí druhé světové války a její průběh pak opět znamenalo pro mnohé české krajany jak lidské, tak materiální ztráty. Po jejím skončení se o zdejší Čechy a Slováky začala zajímat Československá republika, která je žádala o návrat zpátky do vlasti.

Příslušné smlouvy³³ mezi Československem a Rumunskem byly podepsány v červenci 1946 a část krajanů se tak mohla začít vracet do staré vlasti.

Obr. 1. České vesnice v rumunském Banátu, zdroj: www.banat.cz

²⁸ SECKÁ, M. 1995, s. 98

²⁹ Z každé vesnice byl údajně někdo v československých legiích v zahraničí. Viz MATOUŠEK, J. L. 1948, s. 3

³⁰ AUERHAN, J. 1921, s. 196

³¹ KLÍMA, S. 1925, s. 130

³² SCHLÖGL, J. 1926, s. 16

³³ Protokol o transferu osob české a slovenské národnosti z Rumunska do Československé republiky
Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/T0158_00.htm>

5. POPULAČNÍ VÝVOJ KRAJANSKÝCH VESNIC

Statistická data mapující populační vývoj české národnostní menšiny, se zakládá převážně na výsledcích oficiálních sčítání obyvatel, ať už rakouských, maďarských či rumunských. V maďarské statistice se nicméně vykytují nedostatky, které popisuje Auerhan.³⁴ V těchto statistikách se neuváděla národnost, ale pouze mateřská řeč. V té se však rozlišovala pouze řeč maďarská, rumunská, německá, slovenská, chorvatská, rusínská a srbská. Osoby uvádějící řeč jinou, pak byly vedeny společně v kolonce „ostatní“. U jednotlivých obcí proto bylo v poznámkách pod čarou uváděno, které z ostatních jazyků jsou v dané vesnici zastoupeny. Pokud se ale v některých vesnicích mluvilo více než jednou řečí zahrnutých v oddílu „ostatní“, byl tento počet do jisté míry zkreslený odhadem.

Obdobná situace se vyskytuje i v současných rumunských sčítáních lidu, kdy je národnost sice rozlišena, není však rozlišen počet v jednotlivých vesnicích. Navíc vzhledem k tomu, že poslední census proběhl v roce 2002, jsou nejaktuálnější údaje převzaty z Turistického průvodce po Banátě a z publikace Krajané (viz seznam literatury). V obou publikacích se jedná o přibližné odhady, neboť přesná statistika se jednak nevede a jednak se, díky stěhování krajanů z vesnic pryč, tato čísla velice rychle mění. Populační vývoj bude zaměřen pouze na šest českých vesnic.

Tab. 2. Počet obyvatel v krajaňských vesnicích³⁵

	1830	1869	1880	1890	1900	1910	1930	1948	1991	2002	2008
Svatá Helena	338	469	641	757	766	814	960	1170	800	507	338
Gerník	469	820	913	1029	1155	1048	1389	1153	910	512	350
Rovensko	237	321	410	418	386	355	415	437	235	150	70
Bígr	266	225	238	282	325	377	586	786	360	229	250
Eibentál	356	469	552	597	720	848	960	681	400	308	350
Šumice	123	202	263	314	376	423	660	450	210	143	80
Celkem	1789	2506	3017	3397	3728	3865	4970	4677	2915	1849	1438

Zdroj: AUERHAN, J. 1914, s. 46, AUERHAN, J. 1921, s. 61 – 67, SECKA, M. 1995, s. 45, SVOBODA, J., DOKOUPIL, I. 2009, s. 84 – 99, KOKAISL, P., et al. 2009, s. 24, 36, 43, 53, 59, Data statistice 2002

První období krajaňského osídlení lze označit jako období růstu a je charakteristické poměrně velkým přírůstkem obyvatelstva. Tento přírůstek kulminuje okolo roku 1900, kdy se

³⁴ AUERHAN, J. 1921, s. 60

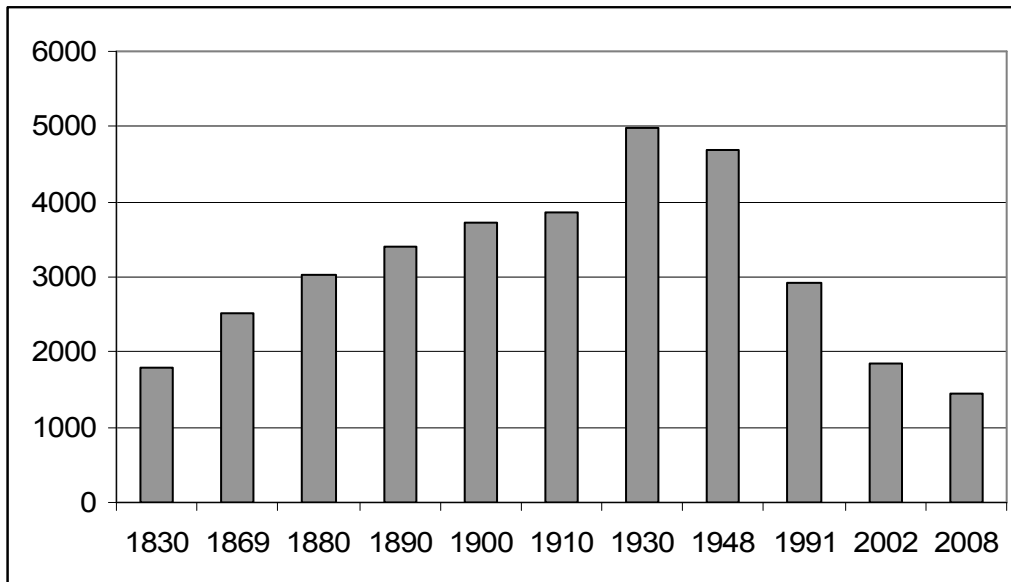
³⁵ Až do roku 2002 tvořili v uvedených vesnicích Češi vždy přes 97 % celkové populace. Výjimkou byl pouze Eibentál, ve kterém Češi tvořili přibližně 80 %. To bylo dáno především charakterem obce v blízkosti dolu a osady Ujbányje. V osadě žilo mnoho Rumunů, kteří pracovali v dolech a někteří z nich se pak stěhovali na Eibentál. V současnosti se tato výjimka týká i osady Bígr. Z údajů za rok 2008 tak z počtu obyvatel Bígru tvořili Češi přibližně 80 %, v Eibentálu pak zhruba 60 %. Ostatní vesnice zůstávají i nadále ryze české. Viz zdroje pod tabulkou č. 2

původní populace zdvojnásobila, čímž docházelo k přelidňování vesnic a následnému odchodu větších skupin krajanů pryč.³⁶ Zmíněné stěhování je patrné na menším přírůstku do roku 1910.

Následující období do roku 1948, by se dalo nazvat jako období opětovného růstu. Nedošlo už sice k dalšímu zdvojnásobení, nicméně byla populace v této době na početně nejvyšší úrovni. Na sčítání v roce 1948 se u některých vesnic projevil odchod krajanů do Československa, jelikož době před sčítáním již odjelo několik transportů (podrobnosti viz kapitola Reemigrace do ČR).

Poslední etapa od roku 1948 do současnosti je charakteristická celkovým úbytkem obyvatel. Velký podíl na této skutečnosti měla právě organizovaná reemigrace, kdy z českých vesnic odešla přibližně 1/3 obyvatel, vesměs mladých lidí, z čehož lze usuzovat i určitý zásah do věkového složení populace. Dalším faktorem pak byla, již spontánní, druhá reemigrace po roce 1989 a v současnosti tento úbytek pokračuje především díky vysoké nezaměstnanosti krajanů (podrobnosti v dalších kapitolách).

Obr. 2. Vývoj počtu obyvatel v krajaňských vesnicích

Zdroj: AUERHAN, J. 1914, s. 46, AUERHAN, J. 1921, s. 61 – 67, SECKÁ, M. 1995, s. 45, SVOBODA, J., DOKOUPIL, I. 2009, s. 84 – 99, KOKAISL, P., et al. 2009, s. 24, 36, 43, 53, 59, Data statistice 2002

³⁶ Viz předchozí kapitola

6. VÝVOJ POSTAVENÍ ČESKÝCH KRAJANŮ

V následujících kapitolách, se bude autor věnovat popisu a srovnání historie a současnosti vybraných socio-ekonomických aspektů českých vesnic v Banátu. Půjde zejména o školskou a církevní organizaci, právní postavení, ekonomickou situaci, používání českého jazyka a také migraci zpátky do České republiky.

Největší pozornost bude věnována šesti ryze českým vesnicím a to z toho důvodu, že právě v těchto vesnicích jsou výše zmíněné aspekty nejvíce zdokumentovány a mají i největší vypovídací hodnotu o postavení české menšiny v rámci celého Banátu.

6.1. ŠKOLSTVÍ

České menšinové školství bylo jednou z hlavních institucí, která se zasloužila o zachování a rozvoj českého jazyka a kultury v rumunském Banátu a také důvodem proč Češi svou gramotností už od počátku značně převyšovali okolní obyvatelstvo.³⁷

6.1.1. HISTORICKÝ VÝVOJ OD POČÁTKU KOLONIZACE DO R. 1920

Oblast dnešního Banátu byla historicky obývána přibližně desítkou různých etnických skupin, což se odráželo i na velkém počtu používaných jazyků. V době příchodu Čechů, byla oficiálním úředním jazykem němčina, nicméně v jednotlivých lokalitách se navíc běžně užívaly i jazyky těch národností, které zde žily.³⁸

S vyučováním se začalo hned v prvních letech po příchodu kolonistů. České děti byly zpočátku vyučovány doma. Učitele suplovali dobrovolníci z řad vzdělanějších krajanů a později také vysloužilí vojáci, jež zde dosazovala Vojenská hranice.³⁹ Tato improvizace však nebyla dostačující a jelikož si krajané v tomto cizojazyčném prostředí chtěli zachovat své češtví, došlo po zajištění základního živobytí ke stavbě prvních kostelů a škol.

Se skutečně pravidelnou školní výukou se tak započalo v roce 1848 v Eibentále, 1850 v Rovensku, 1851 v Gerníku a ve Svaté Heleně, 1852 v Bígru a nakonec v roce 1857 v Šumici.⁴⁰ V letech 1855–56 byla ve Svaté Heleně postavena navíc škola evangelická. V roce 1896 však došlo ke sloučení obou škol.⁴¹ I nadále se školy potýkaly s nedostatkem

³⁷ AUERHAN, J. 1921, s. 70

³⁸ SCHEUFLER, Vladimír. Historické a přírodní prostředí, osídlení. In: *České vesnice v rumunském Banátě*. 1992, s. 12

³⁹ SKALNÍKOVÁ, Olga; SCHEUFLER, Vladimír. 1962. s. 332

⁴⁰ SECKÁ, Milena. Češi v rumunském Banátu. 1995, s: 109

⁴¹ SHCLÖGL, J. 1926, s. 89, MÍČAN, V. 1931, s. 52

kvalifikovaných učitelů. Na výzvu rakouských vojenských úřadů, proto do Banátu vyrazili první čeští učitelé, z nichž někteří zde učili až do své smrti.⁴²

Situace se pro češtinu zhoršila po zrušení Vojenské hranice, kdy celá oblast přešla pod uherskou správu. Přibližně od přelomu století začal být český jazyk potlačován. Původně obecní školy byly zestátněny a následně do nich byli dosazováni maďarští učitelé. Tento proces probíhal velice rychle. Ve školním roce 1904/05 byly v Banátu čtyři školy, v nichž se vyučovalo v češtině (v dalších třech se vyučovalo maďarsko-česky). Ve školním roce 1905/06 se česky vyučovalo ve dvou školách (v dalších dvou maďarsko-česky a ve zbývajících pouze maďarsky). Ve školním roce 1906/07 zbývala již jen jedna škola s výukou v češtině (ve Svaté Heleně), v ostatních se vyučovalo maďarsky. Vše pak vyvrcholilo v roce 1910,⁴³ kdy byla čeština prohlášena za řeč pomocnou a vyučovat se smělo již pouze v maďarštině.⁴⁴ Český jazyk se tak nějaký čas uchovával a předával pouze v rodinách.

Tab. 3. Srovnání doby od počátku osídlení, po začátek pravidelné školní výuky a založení školy

Vesnice	Rok založení	Pravidelná výuka	Rok založení školy
Svatá Helena	1825	1851	1852/1856 ⁴⁵
Gerník	1827	1851	1853
Rovensko	1827	1850	1863
Bígr	1827	1852	1877
Eibentál	1826	1848	1848
Šumice	1827	1857	1857

Zdroj: SCHLÖGL, J. 1926, s. 12 - 143, SECKÁ, M. 1995, s. 109, KOKAISL, P., et al. 2009, s. 38,

6.1.2. ČESKÉ MENŠINOVÉ ŠKOLSTVÍ V LETECH 1920–1945

Situace se částečně změnila po roce 1920, kdy bylo 7 českých vesnic připojeno k Rumunskému království. Čeština a výuka v českém jazyce byly opět povoleny, ale nadále přetrvával problém s nedostatkem českých učitelů a knih. I přesto, že ve třech krajanských vesnicích působili už i učitelé zde narození,⁴⁶ bylo třeba vyřešit i výuku v ostatních osadách,

⁴² Mezi nejvýznamnější učitele, kteří se v 19. stol. zasloužili o udržování českého jazyka a kultury patřil Vincenc Zamouřil (v Gerníku žil v letech 1856 – 1881) a Jindřich Schlögl (ve Sv. Heleně 1863 - 1897). Zamouřil byl zavražděn a Gerník poté neměl 15 let diplomovaného učitele. Schlögl zemřel stářím a je ve Svaté Heleně i pohřben. Viz SCHLÖGL, J. 1926, s. 15, 87

⁴³ Na základě tzv. „Apponyiho zákona“, mělo být zcela pomadžarštěno veškeré nemaďarské obyvatelstvo v Uhersku. Viz MÍČAN, V. 1931, s. 52

⁴⁴ AUERHAN, J. 1921, s. 71

⁴⁵ Rok založení školy evangelické

⁴⁶ Ve Svaté Heleně vyučoval František Karban, v Eibentále Josef nejedlý a v Rovensku František Palát. Viz KLÍMA, S. 1925, s. 125 - 128

ve kterých učili buď sedláci, faráři, případně výuka vůbec neprobíhala (v Šumici se nevyučovalo od roku 1913 a byla stržena i dosavadní dřevěná škola).⁴⁷

Na základě mezistátních smluv mezi Československem a Rumunskem, proto v roce 1929 přicházejí první dva učitelé z Československa do Svaté Heleny a Šumice.⁴⁸ Ti jsou poté střídání svými kolegy i v ostatních vesnicích, až do roku 1939, kdy musí všichni čeští učitele odejít z Rumunska pryč.⁴⁹

I přes problémy s nedostatkem učitelů, byli čeští krajané na vzdělanostně vyšší úrovni než jejich okolí. Rudolf Urban ve své knize například uvádí, že ve 30. letech 20. století se pohybovala negramotnost v českých vesnicích od 1 % ve Svaté Heleně, po 19 % v Šumici, což bylo ve srovnání s 24 – 42% negramotností u Rumunů úctyhodné.⁵⁰

6.1.3. ČESKÉ MENŠINOVÉ ŠKOLSTVÍ V LETECH 1946–1989

Po skončení druhé světové války, došlo k obnovení stáží československých pedagogů v krajských vesnicích. Ti zde vyučovali vždy jeden nebo dva roky. Po skončení smluv v roce 1957 (1958), pak neměla ani jedna strana zájem o jejich obnovu, a proto nebyly prodlouženy.⁵¹

V 60. letech a v 1. polovině 70. let, působili v některých osadách slovenští učitelé z rumunského Nadlaku. V roce 1977 dostudovalo 9 žáků na lyceu v Nadlaku jeho pedagogickou sekci (učitelství pro 1. stupeň) a 6 z nich ihned nastupuje na školy v Gerníku, Svaté Heleně, Bígru a Rovensku.⁵² Z těchto učitelů učí v současnosti ještě dva ve Svaté Heleně a v Bígru a jedna učitelka učí fakultativně češtinu v Nové Moldavě.⁵³

6.1.4. ČESKÉ MENŠINOVÉ ŠKOLSTVÍ PO ROCE 1989

V letech 1990–1995 vystudovalo nadlackské lyceum dalších 8 žáků, z nichž dnes učí jedna absolventka v Eibentále a dvě další učí fakultativně češtinu v Berzásce a Lubkové.⁵⁴ Třetí skupina 15 žáků českého původu pak toto lyceum vystudovalo v letech 1995–2000, z těchto absolventů začali učit pouze čtyři, bohužel však ani jeden z nich na škole s českým vyučováním.⁵⁵

⁴⁷ SCHLÖGL, J. 1926, s. 143, 147

⁴⁸ DANEŠ, I. 1982, s. 52

⁴⁹ SVOBODA, J. 1999

⁵⁰ URBAN, R. 1930, s. 63

⁵¹ SVOBODA, J. 1999

⁵² DANEŠ, I. 1982, s. 53

⁵³ SVOBODA, J., 1999. Stav platný min. do září 2009 (vlastní terénní výzkum)

⁵⁴ Tamtéž. Stav platný min. do září 2009 (vlastní terénní výzkum)

⁵⁵ SVOBODA, J. 1999

Kromě snah o výchovu vlastních kvalifikovaných pedagogů, kteří, jak je vidět, úplně nesplnili očekávání, bylo v roce 1998 na žádost krajanů vysláno do Rumunska pět učitelů českého jazyka a literatury z České republiky. Ti měli být po roce nebo po dvou vystřídáni novými kolegy.⁵⁶ Podle původního plánu, měla být činnost těchto pedagogů ukončena v roce 2000, nicméně byla prodloužena a pokračuje dodnes.⁵⁷ V současnosti působí ve vesnicích rumunského Banátu tři z nich a sice ve Svaté Heleně, v Gerníku a v Eibentále. Kromě pomoci s výukou a udržováním češtiny, by měli čeští učitelé pomáhat také divadelním a folklorním souborům, spolupracovat s krajským tiskem a rozhlasem, spolupracovat s místními učiteli atd.⁵⁸ Pomáhají také s tvorbou školních časopisů.⁵⁹ Ve školním roce 2008/2009 vyjížděli čeští vyučující z Gerníku a Svaté Heleny navíc do krajských vesnic v srbském Banátu.⁶⁰

Díky vstřícnému školskému zákonu, který byl v Rumunsku přijat v roce 1995 a také díky rumunské porevoluční ústavě, mají všechny školy ve vesnicích s národnostními menšinami (tedy i v krajských), zajištěnu výuku v mateřském jazyce až po IV. třídu a rovněž mírnější podmínky, za kterých mohou být vůbec otevřeny (resp. zrušeny). Minimální počet, nutný pro fungování školy, jsou čtyři žáci.

České školy v krajských vesnicích jsou všechny dvoustupňové.⁶¹ Od I. do IV. třídy probíhá výuka všech předmětů v češtině. Rumunština se vyučuje pouze formou doplňkových hodin. Od V. do VIII. třídy je to naopak. Všechny předměty jsou vyučovány v rumunštině a čeština se učí formou doplňkových hodin. Jedinou výjimku tvoří škola v Eibentálu. Zde se již od I. třídy vyučuje (na přání rodičů) v rumunštině a čeština pak pouze tři hodiny týdně. Čeština je povinná do IV. třídy i pro místní Rumuny, od V. třídy pak volitelná. Pod tuto školu spadá rovněž i její pobočka ve čtyři kilometry vzdálené kolonii Ujbányje, ve které se vyučuje jen na prvním stupni.

⁵⁶ Realizaci tohoto programu dostal na starosti Dům zahraničních služeb (dále DZS) při Ministerstvu školství mládeže a tělovýchovy na základě vládního usnesení č. 217 z 12. dubna 1995, kdy bylo rozhodnuto vyslat do českých krajských vesnic (nejen rumunských) v letech 1995 až 2000 celkem 10 učitelů ročně. Kantorů jsou Domem zahraničních služeb také placeni.

Více viz Usnesení vlády ČR č. 217 ze dne 12. dubna 1995

⁵⁷ Zatím poslední prodloužení programu se uskutečnilo na základě vládního usnesení č. 1622 ze 14. prosince 2005, kdy byla činnost českých kantorů v krajských vesnicích prodloužena do konce roku 2010. Současně byl navýšen počet vysílaných učitelů na 13 ročně. Více viz Usnesení vlády ČR č. 1622 ze dne 14. prosince 2005, DZS. Dostupný z: http://www.dzs.cz/index.php?a=view-project-folder&project_folder_id=188&

⁵⁸ Viz. DZS. Dostupný z: http://www.dzs.cz/index.php?a=view-project-folder&project_folder_id=309&

⁵⁹ Tyto časopisy vycházejí pravidelně již několik let, přibližně 4x ročně. Jejich názvy jsou Helenské sluníčko, Gernický zvoneček a Eibentálské období. Školní časopisy vycházejí pouze v těchto třech školách.

⁶⁰ Od školního roku 2009/2010 má srbský Banát také svého učitele z ČR a sice v Bele Crkvi.

Viz. DZS. 2009, s. 6

⁶¹ V Rumunsku je základní vzdělání rozděleno do dvou stupňů, a sice I. – IV. třída (škola primară) a V. – VIII. třída (škola gimnazială). Rumunský školní rok začíná 15. září a končí 15. června

Větší školy jsou pouze ve vesnicích Svatá Helena, Gerník a Eibental. Tyto školy dnes navštěvuje přibližně 30 dětí v každé osadě. Menší školy v Rovensku, Bígru a Šumici navštěvuje v současnosti jen 5 – 8 žáků.⁶² Ve Svaté Heleně je jediná škola, která má všech osm tříd odděleně⁶³. V Gerníku je dvoutřídky a společně se vyučují žáci I.–IV. třídy a V.–VIII. V Eibentále jsou pak třídy tři. Děti na prvním stupni se vyučují společně, ale druhý stupeň je rozdělen na dvě třídy. Společné vyučování mají žáci V. a VII. ročníku a žáci VI. a VIII. ročníku. V ostatních vesnicích jsou jednotřídky, v nichž se dopoledne učí společně děti z prvního stupně a odpoledně děti z druhého. Co se týče skladby předmětů, je obdobná jako na školách v České republice. Pouze na prvním stupni je v celém Rumunsku povinná výuka náboženství a na stupni druhém je vyučován předmět s názvem Tradice Čechů žijících v Rumunsku.⁶⁴

S velikostí škol souvisí i učitelský sbor, který je ve Svaté Heleně, Gerníku a v Eibentále. V Rovensku, Bígru a Šumici pak vše obstarává jeden pedagog. V Eibentále jsou všichni členové učitelského sboru i ředitel Rumuni. Pouze na prvním stupni vyučuje česká učitelka z této vesnice a také učitelka vyslaná Domem zahraničních služeb. Ve Svaté Heleně a v Gerníku (zde je však ředitelem Čech) je to obdobné.

Kromě školy mají obyvatelé větších krajanských vesnic možnost umístit své děti také do mateřských školek. Ty jsou funkční ve Svaté Heleně, v Gerníku, v Eibentále a také v kolonii Ujbányje. V současnosti se počet dětí ve školkách pohybuje okolo 13 dětí v každé z vesnic. Ve Svaté Heleně a v Gerníku se předškoláci vyučují v češtině, v Eibentalu, stejně jako poté na škole, v rumunštině.

S vybaveností škol jsou na tom pochopitelně nejlépe v Eibentále, Svaté Heleně a v Gerníku. Sem směřuje i největší finanční a materiální pomoc jak od přijíždějících turistů, tak i od různých firem z České republiky, které do těchto škol věnovaly například tiskárny, kopírky a další technické vybavení. Turisté vozí většinou školní pomůcky, psací potřeby, omalovánky atd. Základní školní a sportovní vybavení, je však potřeba i v menších školách, kde stále chybí.⁶⁵ Počítačové učebny s přístupem na internet jsou jak v Eibentále, Svaté Heleně a Gerníku, tak i ve škole v Bígru. V Šumici a v Rovensku nejsou a zřejmě ani nikdy zavedeny nebudou. S tím totiž souvisí největší problém současného českého menšinového

⁶² Odhad českého učitele ve Svaté Heleně Petra Skořepy (vlastní terénní výzkum)

⁶³ Svatohelenská školní budova byla postavena v letech 1996-98 za finančního příspěví vlády ČR. V Eibentále pak byla bývalá škola zrekonstruována a zvýšena o jedno patro. Jisté stavební úpravy rovněž proběhly i na školních budovách v dalších českých vesnicích – taktéž za příspěví české vlády.

⁶⁴ Podobný předmět o vlastních dějinách a tradicích se vyučuje i na školách ostatních národnostních menšin.

⁶⁵ DOKOUPIL, Ivo. *Pomoc krajanům*. 2003 [cit. 2010-03-06]. Dostupné z WWW: <http://www.banat.cz/pomoc_krajanum.htm>.

školsství, který je společný pro všechny osady. Tím je stále se snižující počet žáků, jenž je samozřejmě odrazem celkového úbytku populace v produktivním věku.

Reálnou hrozbou pro české školy se tedy stává to, že za několik let již prostě nebude, převážně v menších osadách, koho učit.

6.2. CÍRKEVNÍ ORGANIZACE

Vývoj výše zmíněného menšinového školství, se do jisté míry shoduje i s vývojem náboženských poměrů mezi českými kolonisty. Odlišné vyznání, bylo navíc dalším neméně důležitým prvkem, jednak bránícím asimilaci s okolním pravoslavným obyvatelstvem a jednak posilujícím národní identitu českých krajanů.

Češi, kteří do Banátu dorazili v první vlně osídlení, byli dvojího vyznání. V osadě Lizabeta se usadili římskí katolíci a ve Svaté Heleně poté příslušníci církve evangelické, helvétského vyznání.⁶⁶ Po zániku Lizabety se katolíci přestěhovali do Svaté Heleny, což vedlo k vytvoření nábožensky smíšené obce. Ve druhé vlně osídlení, byly vesnice Gerník, Rovensko, Bígr, Eibentál a Šumice obsazeny vesměs římskými katolíky.⁶⁷ S třetí vlnou osadníků, která směřovala do národnostně smíšených obcí, se sem kromě krajanů římskokatolického vyznání dostala i další skupina evangelíků, jež se usadila v obci Velký Pereg.⁶⁸

6.2.1. HISTORIE ŘÍMSKOKATOLICKÝCH FARNOSTÍ

Tak jako se Češi zasazovali o stavbu škol, stejnou snahu projevili i o výstavbu náboženských objektů. V těchto snahách je velice podporovala Vojenská hranice, neboť bylo zřejmé, že Češi ve zdejších končinách vydrží pouze tehdy, když budou mít vlastní školu a víru.⁶⁹ Proto za pár let po příchodu kolonistů došlo k výstavbě prvních dřevěných modliteben a kaplí, v nichž si zpočátku vykonávali pobožnosti osadníci sami.⁷⁰

První fara a dřevěný kostel byly postaveny v roce 1847 v Eibentále. Pod tuto faru spadala také obec Frauvišn (později Nová Ogradena). Přesto byl však první vojenský farář,⁷¹ jménem František Unzeitig, povolán v r. 1850 do Gerníku. Zde pak byla na jeho popud v r. 1858

⁶⁶ KOKAISL, P., et al., 2009, s. 43

⁶⁷ AUERHAN, J. 1921, s. 68

⁶⁸ MÍČAN, V. 1931, s. 9

⁶⁹ SECKÁ, M. 1995, s. 98

⁷⁰ SVOBODA, J. 1999

⁷¹ Stejně jako v případě učitelů, byli i faráři dosazováni, po dobu trvání Vojenské hranice, příslušnými vojenskými úřady. Viz. SCHLÖGL, J. 1926, s. 11, 13

vystavěna druhá fara a katolický kostel. Nová gernická fara (Gerník byl do té doby přiřazen k Nové Moldavě) tak převzala odpovědnost nad filiálkami v Bígru, Rovensku, rumunské Berzásce a Drenkové (v každé obci jen 10 až 15 římských katolíků)⁷² a na několik let i ve Svaté Heleně. Ta pak byla r. 1890 přiřazena k nové Moldavě.⁷³ Farář František Unzeitig⁷⁴ se kromě péče o věřící v Gerníku a okolí, zasloužil také o výstavbu kostelu v Bígru (1876), kterou sám řídil⁷⁵ a částečně i ve Svaté Heleně (1879).⁷⁶

Po zrušení Vojenské hranice se v krajanských vesnicích střídali jak čeští faráři, tak i kněží jiných národností. Do vesnic bez vlastní fary však někteří faráři přijížděli jen výjimečně,⁷⁷ převážně na velké svátky a svatby, případně vůbec.⁷⁸ Pravidelné bohoslužby, pohřby, či křty, pak v takových situacích většinou vykonávali buď místní učitelé, nebo kostelníci.⁷⁹

Další kostely byly postaveny v r. 1888 v Šumici, v r. 1912 byl postaven nový kamenný kostel v Eibentále a nakonec i v Rovensku, které se kamenného kostela dočkalo až v r. 1923.⁸⁰

Tab. 4. Srovnání délky období od založení jednotlivých osad, po výstavbu kamenný katolických kostelů a osoby, jimž jsou zasvěceny.

Vesnice	Rok založení	Kamenný kostel	Zasvěcen
Svatá Helena	1825	1879	sv. Helena
Eibentál	1826	1912	sv. Jan Nepomucký
Gerník	1827	1858	sv. Jan Nepomucký
Bígr	1827	1876	Nejsvětější Trojice
Šumice	1827	1888	sv. Anna
Rovensko	1827	1923	Panna Marie

Zdroj: SECKÁ, M. 1995, s. 109, KOKAISL, P., et al. 2009, s. 24 - 60

I přes to, že v každé krajanské vesnici byl nakonec kamenný katolický kostel vystavěn, zůstávala poměrně neutěšená situace s počtem farářů. Ve 20. letech 20. století docházel do Svaté Heleny německý katolický kněz z Nové Moldavy (čtyřikrát za rok). V Gerníku kázal

⁷² SCHEUFLER, V. Historické a přírodní prostředí, osídlení. In: *České vesnice v rumunském Banátě*. 1992, s. 11

⁷³ SCHLÖGL, J. 1926, s. 13, 96

⁷⁴ Do důchodu šel v r. 1873 a zemřel v r. 1887. Je pohřben v Gerníku. Viz. Svoboda, J. 1999

⁷⁵ SCHLÖGL, J. 1926, s. 12

⁷⁶ Ve Svaté Heleně byla stavba katolického kostela zahájena hlavně na popud tehdejšího učitele Jindřicha Schlögla. Viz. Školská kronika Jana Schlögla, s. 22

⁷⁷ V dobových zprávách je například uvedeno, že gernický farář Bertrand Špaček (v Gerníku působil po Unzeitigovi), docházel do Svaté Heleny jen třikrát za rok, a to po Velikonocích, na svátek sv. Heleny (18. srpna) a na svátek sv. Václava (28. září.). Viz. KLÍMA, S. 1899, s. 26

⁷⁸ SVOBODA, J. 1999

⁷⁹ Tamtéž

⁸⁰ SECKÁ, M. 1995, s. 109, KOKAISL, P., et al. 2009, s. 24, 60

chorvatský kněz, v Eibentále předčítal evangelium místní učitel, protože farář zde nebyl. Stejně tak v této době chyběli kněží v Rovensku, v Bígru i v Šumici.⁸¹

6.2.2. VÝVOJ PROTESTANTSKÉ VÍRY VE SVATÉ HELENĚ

Jak již bylo zmíněno výše, kromě katolíků se v Banátu původně usadili i členové evangelické církve, a to ve Svaté Heleně a Velkém Peregu. V následující podkapitole se však autor bude zabývat, vzhledem k charakteru této práce, pouze vývojem ve Svaté Heleně. Historie zdejší křesťanské víry je navíc zajímavá tím, že v jednom období existovaly vedle sebe, díky štěpení evangelické části vesnice, čtyři skupiny obyvatel s různým vyznáním. Na tak malý prostor velice zvláštní úkaz.

Po založení Svaté Heleny, žilo ve vesnici přibližně 350 příslušníků reformované evangelické církve, kteří zde tvořili většinu. Stav se poněkud změnil příchodem římských katolíků z Lizabety, kdy se poměr katolíků a evangelíků rozdělil přibližně na polovinu.⁸² Takto zůstala situace zachována víceméně až do přelomu 19. a 20. století.

Evangelíci se zpočátku scházeli v provizorní modlitebně.⁸³ Během prvních let po příchodu Čechů do Svaté Heleny, přijížděl za evangelickými věřícími farář pověřený Vojenskou hranicí. Přijížděl však jen jednou ročně, proto pravidelné bohoslužby vykonávali sami místní laici, až do r. 1898.⁸⁴ O rok dříve byl dostavěn evangelický kostel (1897).⁸⁵

Na začátku 20. století začal sloužit evangelíkům farář z Klopodie, který přijížděl čtyřikrát ročně a také se zde usadil vikář z Čech. Kvůli neshodám⁸⁶ byl však český vikář donucen odejít a na jeho místo nastoupil slovenský učitel. Ten se rovněž ostře stavěl vůči mravům faráře z Klopodie a výsledkem bylo vytvoření sekty Nazarénů, do které vstupovali jak „probuzení“ evangelíci, tak i členové z řad katolíků.⁸⁷ Měli svou modlitebnu v jednom z obytných domů ve vesnici.⁸⁸ I tento učitel byl však, na popud klopodijského faráře, nakonec vypovězen, což mělo za následek odchod několika evangelických rodin do Bulharska, kde založili obec Vojvodovo.⁸⁹

⁸¹ KLÍMA, S. 1925, s. 125 - 128

⁸² MÍČAN, V. 1931, s. 33

⁸³ SVOBODA, J. 1999

⁸⁴ MÍČAN, V. 1931, s. 34

⁸⁵ SCHLÖGL, J. 1926, s. 89

⁸⁶ Klopodijský farář údajně hrával po mších v hospodě karty a popíjel, proti čemuž se ostře stavěl český vikář.

⁸⁷ Jejich hlavní ideou byl nenápadný zbožný život bez konzumace alkoholu, cigaret atd. Viz. MÍČAN, V. 1931, s. 36

⁸⁸ HRÍBEK, J. 1914, s. 3

⁸⁹ MÍČAN, V. 1931, s. 38

Od roku 1904 začaly ve Svaté Heleně, vlivem nově přichozích evangelických farářů, působit silné maďarizační tlaky, kvůli kterým byl z vesnice vyhoštěn i místní učitel Jan Schlögl, a přetrvaly až do r. 1913, kdy byl církevními úřady odvolán poslední maďarský farář.⁹⁰ Od r. 1921 pak začal ve Svaté Heleně působit nový český evangelický kazatel.⁹¹

V r. 1923 vzniká ve zdejší osadě baptistický sbor, ke kterému začali hojně přecházet členové evangelické církve. V roce 1936 pak byla vystavěna baptistická modlitebna.⁹²

V letech 1947–1949 odešla v rámci reemigrace většina zdejších evangelíků do Československa.⁹³ Ti zbývající postupem času konvertovali k baptistům a v roce 1966 se evangelický sbor úplně rozpadl. Od roku 1982 je pak využíván bývalý evangelický kostel jako baptistická modlitebna.⁹⁴

6.2.3. SOUČASNOST ČESKÉ CÍRKEVNÍ ORGANIZACE

V současné době se česká menšina v Rumunsku vyznačuje velkou mírou religiozity. Lze to pozorovat např. při nedělních bohoslužbách, kterých se účastní téměř celá vesnice. Podle sčítání obyvatel z roku 2002 se z 3941 Čechů přihlásilo 3325 k římskokatolickému vyznání.

Tab. 5. Církve, k nimž se v Rumunsku v r. 2002 přihlásil největší počet Čechů

	Celkem	Řím.-kat.	Pravoslav.	Baptisté	Reform. c.	Ost. a b. v.
absolut.	3941	3325	183	154	127	152
relat. (%)	100	84,5	4,6	4	3,1	3,8

Zdroj: Date statistice 2002, poznámka: Řím.-kat.: římskokatolíci, Pravoslav: pravoslavní, Reform. c.: reformovaná církev, Ost. a b. v.: ostatní a bez vyznání

Rozložení farností se prakticky nezměnilo. Pod Gernickou faru spadá Rovensko, Berzáška a Lubková, k Nové Moldavě je přiřazena Svatá Helena a Zlatice. Šumice je filiálkou fary v Herkulových Lázních. Pod Eibentál pak spadá Ujbányje, Bígr a okolní rumunské vesnice. Všechny fary jsou součástí temešvárské diecéze.

Ve Svaté Heleně vykonává bohoslužbu přibližně dvakrát za měsíc, rumunský farář z Nové Moldavy. V době jeho nepřítomnosti se o bohoslužby starají dva místní modliči. Bohoslužby jsou tedy vedeny jak v rumunštině, tak i v češtině. Baptisté mají v současnosti svého kazatele,

⁹⁰ MÍČAN, V. 1931, s. 43

⁹¹ KLÍMA, S. 1925, s. 125

⁹² KOKAISL, P., et al., 2009, s. 44

⁹³ SVOBODA, J. 1999

⁹⁴ KOKAISL, P., et al., 2009, s. 44

zdejšího rodáka. Při baptistickém sboru funguje navíc i mandolínový soubor. Rozložení ve vesnici je přibližně 2/3 katolíků a 1/3 baptistů.⁹⁵

Na gernické faře působí rovněž rumunský kněz, který sice umí zčásti česky, při bohoslužbách však používá většinou rumunštinu. Do Šumice přijíždí kněz přibližně jednou za čtrnáct dní, v ostatních týdnech zde čte z evangelia místní rodák, kterému je však 75 let a zřejmě již ve vesnici nezbude nikdo, kdo by jej v budoucnu nahradil.⁹⁶

Na eibentálské faře působí od r. 2001 gernický rodák arciděkan Václav Mašek, který je pro banátské krajany obrovskou autoritou a během totality v Rumunsku, se zasloužil o udržení české národní identity mezi zdejšími krajany.⁹⁷

Nejvýznamnější náboženskou slavností všech banátských Čechů je pouť do Čiklavy, která se koná dvakrát za rok u příležitosti Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna) a Narození Panny Marie (8. září). Tato pouť bývala historicky (a v podstatě i dnes) jednou z mála příležitostí, při které se mohli setkávat Češi z různých míst Banátu. Poutě do Čiklavy na krajany působila a působí také jako výrazný stmelovací prostředek.⁹⁸

6.3. PRÁVNÍ POSTAVENÍ A SPOLKOVÁ ČINNOST

Vzhledem k charakteru národnostního složení Rumunska, především tedy Sedmihradska, které bylo v roce 1920 k nově vzniklému rumunskému státu připojeno, bylo právní postavení menšin vždy důležitou otázkou.

6.3.1. HISTORIE A SOUČASNOST PRÁVNÍHO POSTAVENÍ KRAJANŮ

Určitá základní práva byla proto přiznána všem menšinám již v ústavě z roku 1923.⁹⁹ V této ústavě byla mimo jiné zaručena rovnost všech občanů Rumunska bez rozdílu rasy, jazyka a náboženství. Dále byla zaručena svoboda tisku, svoboda shromažďování, spolková svoboda, ale například také povinnost vojenské služby pro všechny národnostní menšiny, bez rozdílu.¹⁰⁰ Tato práva pak byla potvrzena i ve všech následujících ústavách až do, zatím poslední, ústavy z roku 2003, jež byla revizí ústavy z roku 1991. Jediný problém měla česká národnostní menšina v období totality, kdy vládl Nicolae Ceaușescu. Ten měl zájem na

⁹⁵ Svatá Helena [online]

⁹⁶ KOKAISL, P., et al. 2009, s. 57

⁹⁷ Tamtéž, s. 24 - 25

⁹⁸ Podrobný popis pouti do Čiklavy viz. SVOBODA, J., DOKOUPIL, I. 2009, s. 146 - 148

⁹⁹ AUERHAN, J. 1924, s. 85

¹⁰⁰ Nejdůležitější články týkající se národnostních menšin v rumunské ústavě z r. 1923 byly čl. 5, 7, 8, 28, 29 a 119. Viz AUERHAN, J. 1924, s. 85 - 86

vysídlení krajanských vesnic a jejich následné likvidaci, zatímco Češi měli být přestěhováni do rumunských měst. K tomuto činu však nakonec díky revoluci v roce 1989 nedošlo.¹⁰¹

V současné ústavě je pro národnostní menšiny nejdůležitější článek 32, odst. 3 a článek 62, odst. 2. V prvním ze zmíněných článků je osobám patřícím k národnostní menšině garantováno právo učit se svůj mateřský jazyk a v tomto jazyce být také vzděláván. Samozřejmě za splnění určitých podmínek.¹⁰² Druhý článek pak zaručuje organizacím, jež reprezentují národnostní minoritu, právo na jedno poslanecké křeslo v rumunském parlamentu a to i v případě, že tato organizace ve volbách nezískala dostatečný počet hlasů pro svůj mandát.¹⁰³ Volební zákon toto dále upravuje tak, že každá národnostní menšina může být zastoupena pouze jednou organizací, přičemž v takovéto organizaci musí být registrováno alespoň 15 % osob z celkového počtu členů té minority, kterou zastupuje.¹⁰⁴

Co se týče postavení krajanských vesnic, má statut obce pouze Gerník, pod který spadá i sousední rumunská vesnice Padina Matei. V Gerníku je tedy i obecní úřad, ale současný starosta je Rumun. Ten byl zvolen především díky rumunské vesnici, která má okolo 700 obyvatel. Do roku 2004 však zastával úřad starosty Čech. V současnosti je zde český krajan na postu místostarosty.¹⁰⁵ Ostatní vesnice spadají pod sousední rumunské obce. Svatá Helena pod obecní úřad v Coronini, Rovensko pod Nový Šopot, Eibentál patří k obecnímu úřadu v Dubové, Bígr k Berzásce a Šumice spadá po obec Lapušnice.

6.3.2. KRAJANSKÁ SPOLKOVÁ ČINNOST

Historie krajanských spolků v Banátě je oproti jiným místům v Rumunsku, kde příslušníci české menšiny také žili, poněkud chudá. Omezuje se pouze na Eibentál, kde mezi světovými válkami fungoval čtenářský spolek.¹⁰⁶

V současnosti je největším spolkem Demokratický svaz Slováků a Čechů v Rumunsku¹⁰⁷ (Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România). Ten byl založen v rumunském Nadlaku v roce 1990.¹⁰⁸ Jedním z hlavních cílů svazu je ochrana práv české a slovenské menšiny v Rumunsku a také rozvíjení národní identity a zachovávání kulturních hodnot. Základní jednotkou svazu je místní organizace. Tyto organizace jsou územně organizovány

¹⁰¹ SECKÁ, M. 1996, s. 102

¹⁰² Např. se posuzuje podíl menšiny na celkové populaci dané vesnice, v níž by výuka v jazyce dané menšiny měla probíhat

¹⁰³ Ústava Rumunska [online]

¹⁰⁴ Kap I, čl. 4, odst. 4. Zákon je dostupný z <http://www.lexadin.nl/wlg/legis/nofr/eur/lxwerom.htm>

¹⁰⁵ Vlastní terénní výzkum

¹⁰⁶ SVOBODA, J., DOKOUPIL, I. 2009, s. 109

¹⁰⁷ Dále jen svaz nebo DSSČR

¹⁰⁸ Jedním ze zakladatelů byl i arciděkan Václav Mašek

do čtyř autonomních oblastí. České vesnice v Banátě patří pod filiálku v tzv. jihobanátské oblasti, která má sídlo v Nové Moldavě. Hlavním řídicím orgánem je koordinační výbor v čele s předsedou. DSSČR je financován ze státního rozpočtu Rumunska, ze členských příspěvků, z fondů Evropské unie a také z finančních darů České a Slovenské republiky. Svaz má již od roku 1990 svého poslance v rumunském parlamentu a někteří jeho členové také zasedají v městských a obecních zastupitelstvech.¹⁰⁹

Mezi hlavní aktivity DSSČR patří podpora českého, případně slovenského, menšinového školství, podpora amatérské kulturní činnosti a organizace kulturních festivalů. Svaz vydává časopis *Naše snahy* a také zajišťuje pravidelné vysílání rádia Temešvár v českém a slovenském jazyce (česky jedna hodina týdně v neděli odpoledne). Má také svůj prostor v rumunské televizi.¹¹⁰ Mimo jiné se finančně podílí na vydávání školních časopisů ve Svaté Heleně, v Gerníku a v Eibentálu.

Od roku 2007 má DSSČR statut neziskové organizace. Pobočky jsou ve všech krajanských vesnicích v Banátě. Jak však mohl autor pozorovat, o aktivitách spolku banátští češi příliš nevědí, případně jej často kritizují.

6.4. SOCIOEKONOMICKÁ SITUACE

Hospodářské poměry banátských Čechů byly už od počátku vázány na geografické umístění krajanských vesnic. Všechny osady jsou v průměru situovány v nadmořské výšce okolo 500 m. n.m. a jejich dostupnost je, s výjimkou Svaté Heleny a Eibentálu, velice špatná, což bylo také příčinou jejich dlouhodobé izolovanosti.

Charakter vesnic byl z historického hlediska převážně zemědělský. Příčinou bylo hlavně velké množství volné půdy, kterou krajané po příchodu dostávali zdarma (samozřejmě až po vykácení lesa, který na ní rostl). Jelikož pocházeli kolonisté z hospodářsky vyspělejší části rakouské monarchie, přinesli si s sebou i vyspělejší techniky a postupy pro zemědělskou výrobu. Okolní Rumuni, v té době značně zaostalí, se tak od Čechů přiučovali, jak lépe a efektivněji polnosti obhospodařovat.¹¹¹ Vesnice byly hospodářsky prakticky soběstačné a přebytky se prodávaly na okolních trzích a jarmarcích. Prodávalo se nejvíce mléko, mléčné výrobky a vejce. Tyto výrobky byly pro svou kvalitu a čistotu velice vyhledávané. Za utržené peníze pak ženy nakupovaly látky a potřebné nářadí do domácností.¹¹² Mladší dívky navíc

¹⁰⁹ SVOBODA, J., DOKOUPIL, I. 2009, s. 109, SVOBODA, J. 1999, KOKAISL, P., et al. 2009, s. 19

¹¹⁰ Tamtéž

¹¹¹ SVOBODA, J., DOKOUPIL, I. 2009, s. 106

¹¹² SECKÁ, M. 1995, s. 97

chodily přes zimu sloužit do Srbska nebo okolních rumunských vesnic a na jaře se opět vracely, aby pomáhaly s polními pracemi.¹¹³ Muži pak odcházeli pracovat do okolních lesů.¹¹⁴ I přes tyto vedlejší příjmy však zůstávalo hlavním zdrojem obživy drobné zemědělství.

Změna nastala koncem 19. století, kdy byly v okolí Bígru a Eibentálu otevřeny kamenouhelné doly. Velká část mužů z těchto dvou vesnic v nich našla nové zaměstnání, čímž se změnil jejich charakter ze zemědělců na kovozemědělce. Muži z Bígru pracovali zejména v dolech u osady Kozla, ti z Eibentálu pak v dolech Ujbányje, u nichž byla vybudována i stejnojmenná osada.¹¹⁵

Ke zhoršení hospodářských poměrů došlo po roce 1920, kdy byl Banát rozdělen a české vesnice na rumunské straně tak byly odtrženy od svého hospodářského centra v Bele Crkvi. Toto rozdělení mělo za následek obrovský nedostatek zboží, které Češi potřebovali. Důvodem bylo především to, že okolní Rumuni žili všichni v autarkních hospodářstvích a prakticky tedy nepotřebovali žádný dovoz, který byl v této oblasti tím pádem v útlumu.¹¹⁶

První pokus o průmyslovou výrobu byl proveden v letech 1924–1938 ve Svaté Heleně. Podnikatelem z Čech zde byla zřízena Ježkova textilní továrna. V této továrně pracovalo přibližně 15 až 20 krajanů, kteří měli k dispozici 16 tkalcovských stavů. Vyráběné textilní výrobky se vyvážely jak do jižních částí Rumunska, tak i do Bulharska. V roce 1938 však byla tato továrna zavřena, zařízení rozprodáno a k obnově výroby, ani k dalšímu uskutečnění podobného pokusu, již nikdy nedošlo.¹¹⁷

Ve druhé polovině 60. let 20. století byly otevřeny rudné (měď) doly poblíž Nové Moldavy. Novou práci zde našli obyvatelé Gerníku a Svaté Heleny. Ti byli zaměstnáni buď přímo v dolech jako horníci nebo v nedaleké mlýnici rud, která byla otevřena společně s doly. Jedinými čistě zemědělskými osadami tak zůstaly pouze Rovensko a Šumice.

Současné ekonomické postavení českých krajanů je velice špatné, neboť nic z výše uvedeného již v podstatě neplatí. V roce 2006 byly uzavřeny doly v oblasti Kozla a kvůli důlnímu neštěstí i antracitové doly nedaleko Eibentálu, čímž přišla o práci velká část mužské populace, která zde byla zaměstnána. Stejný případ nastal i v dolech u Nové Moldavy, jež byly zavřeny také v nedávné době. Většina banátských Čechů je tedy v současnosti nezaměstnaná a pracuje jen na svých hospodářstvích. Stálou placenou práci tak mají například pouze učitelé, či pošťáci. Ve vesnicích je rozšířeno i drobné podnikání v podobě obchodů,

¹¹³ VACULÍK, J. 2009, s. 93

¹¹⁴ SECKÁ, M. 1995, s. 97

¹¹⁵ SVOBODA, J., DOKOUPIL, I. 2009, s. 126

¹¹⁶ AUERHAN, J. 1921, s. 198

¹¹⁷ SCHEUFLER, V. Zemědělská, domácká a řemeslná výroba. In: *České vesnice v rumunském Banátě*. 1992, s. 38, SECKÁ, M. 1996, s. 100

hospod nebo například soukromé pekárny v obci Gerník. Pro ostatní jsou pak zdrojem příjmů buď hornické renty,¹¹⁸ ta se v přepočtu pohybují okolo 8000,- Kč, nebo turistika, jež se ve zdejší oblasti pomalu rozjíždí. Lidé, kteří pracovali celý život na poli, nemají důchod žádný a jsou odkázáni například na remitence, které jim posílají jejich příbuzní pracující v České republice.

Mezi banátskými krajany již řadu let působí organizace Člověk v tísní, o.p.s. Ta zde pomáhá rozvíjet agroturistiku, koordinuje vysílání lékařů z České republiky, kteří zde, kvůli katastrofální zdravotnické péči o krajany, vždy nějakou chvíli působí (v roce 2009 proběhla jedna cesta lékařů), školí krajany poskytující ubytování turistům nebo podporují rozvoj drobného podnikání. Organizace navíc poskytuje i informace českým firmám zajímajícím se o podnikání v Banátu. Ve spolupráci s Českým červeným křížem a temešvárskou charitou byla vytvořena v každé vesnici pozice ošetřovatelky, jež by se měla starat převážně o staré spoluobčany (podávání léků, převazy atd.). Ošetřovatelky však mají stále nedostatek potřebných léků a dalšího zdravotnického vybavení.¹¹⁹ Ve Svaté Heleně navíc česká charita rekonstruuje budovu, která by měla v budoucnu sloužit jako malé zdravotnické středisko.

Nezisková organizace YMCA Brno ve spolupráci s firmou Noe zabývající se výrobou hraček a organizací Člověk v tísní, založila ve vesnici Eibentál dílnu na výrobu látkových panenek. Ty šijí místní ženy a poté se hračky posílají do České republiky, kde se prodávají,¹²⁰ případně si je mohou koupit turisté přímo v Banátě. Tento projekt přináší banátským ženám alespoň malé finanční přilepšení v jejich svízelné situaci.¹²¹

Významným zdrojem příjmů se však v poslední době stává turistika. Ta je zde rozšiřována především díky brněnské cestovní kanceláři Kudrna, jež pořádá několikrát za rok zájezdy do krajanských vesnic. Turisté se mohou ubytovat přímo u krajanů,¹²² kupovat jejich výrobky (sýry, med, slivovice atd.) a jakkoliv jinak krajanům pomoci. S rozvojem turistiky se rozšířily i další, před tím neznámé, formy výdělku. Ve Svaté Heleně mohou návštěvníci například využít dopravu mezi vesnicemi v dodávce místního Čecha, za poplatek si půjčit jízdní kola, případně lze i v ostatních osadách zapůjčit koně. V Eibentálu byl v roce 2009 dokonce otevřen penzion.

¹¹⁸ Hornická renta je v plné výši vyplácena za dvacet let práce v dolech, za kratší odpracovanou dobu je renta přibližně třetinová (vlastní terénní výzkum)

¹¹⁹ Více informací o práci organizace Člověk v tísní viz závěrečné zprávy projektů dostupné z: http://www.banat.cz/projekt_pomoci_cvt.htm

¹²⁰ Jsou distribuovány do vybraných hračkářství nebo přes e-shop <http://www.duhovyskritek.cz>

¹²¹ Více informací o projektu na stránkách <http://www.duhovyskritek.cz>

¹²² Ceny se pohybují od 150 do 350 korun, podle formy ubytování. Viz <http://www.banat.cz/ubytovani.htm>

I přes relativní úspěchy současného budování turistiky v krajanských vesnicích, není problém nedostatku finančních zdrojů vyřešen. Nejvíce turistů navíc jezdí převážně do Svaté Heleny, Gerníku, případně Eibentálu a ostatní vesnice tak z turistického potenciálu nedokáží vytěžit tolik, kolik by bylo reálně možné. Odchod českých krajanů tudíž nadále pokračuje. Navíc je otázkou, zda případné další zvýšení turistického ruchu bude mít pozitivní či spíše negativní vliv, ať už pro krajany nebo pro návštěvníky samotné.

Postupné opouštění českých vesnic je sice největším, ne však jediným problémem. Nejviditelnějším nedostatkem jsou odpadky, které místní buď pálí, případně vyvázejí do nejbližšího okolí. Stejně tak odpadní vody, které jsou, vzhledem k neexistenci kanalizace, vypouštěny volně a mohou infikovat místní studny. Svatá Helena má navíc velké problémy s nedostatkem pitné vody. Je zde pouze jeden vzdálený pramen, ze kterého se musí voda složitě čerpat a navíc není příliš vhodná k pití. Místní proto hojně využívají i dešťovou vodu. Dalším problémem je také špatná dopravní dostupnost. Nejlepší situace je v tomto ve Svaté Heleně, kde je vybudovaná nová příjezdová cesta a přístupnost je bez problémů. Podobně je na tom Gerník¹²³ a Eibentál. Dostupnost ostatních vesnic je velice komplikovaná a osobním autem jen obtížně sjízdná. Navíc jakákoliv forma spojení vesnic hromadnou dopravou zde prakticky neexistuje, s výjimkou Gerníku, odkud odjíždí autobus jedenkrát denně.¹²⁴ Co se týče například vlakové dopravy, tak vzdálenost od nejbližší železniční zastávky v Oršavě se pro jednotlivé osady pohybuje od 20 do 80 kilometrů.¹²⁵

Pokud mají být tedy české osady zachovány i do budoucna, bude třeba všechny výše zmíněné problémy co nejrychleji vyřešit. V opačném případě se bude zrychlovat spíše odchod čím dál tím většího počtu českých krajanů z vesnic pryč.

¹²³ V Gerníku však nedávno vybudovaná asfaltová silnice, která byla financována z fondů EU, končí přibližně 1,5 kilometru za vesnicí a dále se pokračuje po velice špatné (téměř polní) cestě, skrz rumunskou ves Padina Matei, kolem bývalých měděných dolů do Nové Moldavy, cca 20 km. Tato cesta je pro osobní auto sice sjízdná, ale jen velmi pomalou rychlostí. Podle slov místních měla být asfaltová silnice vybudována až do Nové Moldavy, zakázku však dostala rumunská firma, kousek za Gerníkem stavbu ukončila a zbytek peněz se jednoduše ztratil. (Pravdivost tohoto tvrzení autor neověřoval)

¹²⁴ Ráno odjíždí z Gerníku do Nové Moldavy a odpoledne jede nazpátek.

¹²⁵ SVOBODA, J., DOKOUPIL, I. 2009, s. 84 - 99

6.5. POUŽÍVÁNÍ JAZYKA A NÁRODNOSTNÍ IDENTITA

Tato kapitola měla být původně založena na dotazníkovém šetření mezi českými krajaný, jak však už bylo naznačeno v metodice práce, svůj účel dotazník nesplnil tak, jak autor očekával. Důvodem je především nízký počet respondentů, které se autorovi podařilo oslovit. Z 200 plánovaných osob nakonec dotazník vyplnilo pouze 73 krajanů. Tento počet samozřejmě nemůže být reprezentativním vzorkem, nicméně se z některých odpovědí dají vyvodit obecnější závěry i při tak malém počtu respondentů, jelikož krajané odpovídali velice podobně. Výzkum byl proveden ve vesnicích Svatá Helena (21 ks), Gerník (26), Rovensko (4) a Eibentál (22). Celkem odpovídalo 51 mužů a 22 žen. Samotný dotazník je pak přiložen na konci práce. Na následujících stranách budou proto vybrány pouze nejzajímavější odpovědi a také postřehy, které mohl autor během svého pobytu v Banátu zaznamenat.

6.5.1. POUŽÍVÁNÍ JAZYKA

Dle sčítání z roku 2002 se k češtině, jako mateřskému jazyku, přihlásilo celkem 3306 příslušníků české národnosti menšiny. Používání českého jazyka, je mezi krajaný jedním z hlavních znaků národní příslušnosti. Česky se mluví ve všech vesnicích a český občan zde nemá žádný větší problém se domluvit i přes to, že místní čeština obsahuje velké množství přejatých cizojazyčných slov.

Tab.6. Složení rumunských Čechů podle mateřského jazyka v r. 2002

	Celkem	Čeština	Rumunština	Ostatní
absolut.	3941	3306	537	98
relat. (%)	100	83,8	13,6	2,6

Zdroj: Date statistice 2002

Nejpodobnější čeština, ve srovnání s tou, kterou používáme my, je v Gerníku. V ostatních vesnicích se pak úroveň češtiny různí jak podle věku, tak i podle toho, zda dotyčný pochází z české rodiny nebo ze smíšeného manželství. U starší generace není s komunikací problém, horší je to pak u dospívající mládeže. Podle toho, co měl autor možnost poznat, je tato věková skupina asi nejvíce poznamenána rumunštinou, kterou běžně používají pro komunikaci se svými vrstevníky, česky se však většina z nich vyjadřuje velice těžkopádně.¹²⁶

¹²⁶ Poznatek získán ve Svaté Heleně

Vesnice Eibentál má opět o něco odlišný charakter. S příslušníky starší generace není komunikace v češtině sice problém (pokud se zrovna nejedná o Rumuny), ale převážně na dětské generaci se nejvíce projevuje, kdo z jaké rodiny pochází. Některé umí česky dobře, jiné pak v podstatě vůbec. Je to dáno zřejmě tím, že je zde velký počet česko-rumunských, případně čistě rumunských rodin. Nemalou roli také hraje školní výuka, která v Eibentálu, jak už bylo zmíněno, probíhá od I. třídy v rumunštině.

Když byly v dotazníku odpovídány otázky č. 25–28, odpovídala většina krajanů negativně, pouze 5 z nich alespoň jednou uvedlo možnost, že občas čte české knihy, sleduje českou televizi nebo poslouchá český rozhlas. Na otázku č. 25 odpověděli všichni jednou z negativních odpovědí. Česká televize je zde zastoupena kanálem ČT 24, ale většina krajanů dává spíše přednost rumunským pořadům. Při rozhovorech s krajany autor také zjistil, že četba jakýchkoliv knih, zde příliš populární není. Je tedy možné usoudit, že i když je čeština mezi krajany nejrozšířenějším jazykem, je o česky psanou literaturu, případně česká média, zájem poměrně malý.

6.5.2. NÁRODNOSTNÍ IDENTITA

Česká komunita byla od počátků osídlení velice endogamní,¹²⁷ což národnostní identitu udržovalo a posilovalo. V současnosti už však jiná národnost u partnerů není překážkou a mezi krajany, převážně v Bígru a Eibentálu, nejsou smíšená manželství ničím neobvyklým. Česko-rumunská manželství jsou nicméně rozšířena i v ostatních vesnicích (ovšem v menší míře). Tato manželství jsou sice tolerována, občas je však ze strany českých mužů možno zaslechnout nějakou jízlivou poznámku určenou některému z Rumunů.

V dotazníku byla u otázky č. 3 všemi respondenty uvedena česká národnost. Z této odpovědi je tak možné vyvodit, že identifikace krajanů s českým národem, stále hraje v jejich životech důležitou roli.

Na tomto místě si autor dovolí uvést ještě odpovědi na otázky č. 10 a 11, i když mají jen částečnou souvislost s touto kapitolou. Ze 73 dotázaných, pracovalo 62 z nich buď jednou nebo vícekrát v cizině, a sice všichni v Československu, případně později v České republice. Podle slov některých krajanů, se k nim však čeští spolupracovníci nechovali vždy jako k sobě rovným, což byl pro mnohé také důvod vrátit se zpět. Na této situaci je nejvíce paradoxní, že i když se krajané cítí být Čechy a jsou na to i patřičně hrdí, v Česku byli prostě považováni „jen“ za Rumuny, kteří mluví česky a podle toho bylo s některými také zacházeno.

¹²⁷ HRUZA, F. 1995, s. 23

6.6. REEMIGRACE DO ČESKÉ REPUBLIKY

Původní příčinou migrace z krajaňských vesnic byl, jak již autor zmiňoval v kapitole o historii osídlení, především zvyšující se počet obyvatel (ženy měly v průměru 5 až 7 dětí).¹²⁸ S tímto růstem bylo spojeno postupné přelidňování vesnic a nedostatek půdy. Té zde bylo málo a stávající polnosti již nebylo možno dále dělit na menší části. Z toho důvodu odcházely první skupiny obyvatel z českých vesnic buď do jiných rumunských měst nebo také do zahraničí.¹²⁹

První myšlenka o reemigraci krajanů do bývalé vlasti přišla se vznikem samostatného Československa. Banátští Češi měli zájem o přesídlení převážně kvůli špatné socio-ekonomické situaci v nově vzniklém Rumunsku, kdy byli navíc odtrženi od svého bývalého hospodářského centra v Bele Crkvi. Tento první pokus o reemigraci však nakonec, i přes snahu Národní rady československé, realizován nebyl.¹³⁰ Krajané tak museli počkat až na konec druhé světové války.

6.6.1. PRVNÍ REEMIGRAČNÍ VLNA 1946–1949

Po skončení druhé světové války měla československá vláda velký zájem o návrat krajanů ze zahraničí. Ti měli v osvobozené republice osídlit pohraničí, jehož některé části se odsunem Němců takřka celé vylidnily.

Dne 31. července 1945 proto vláda vydala oficiální prohlášení, v němž vyzývala všechny zahraniční krajané k návratu do vlasti. Realizací transferu bylo pověřeno Ministerstvo ochrany práce a sociální péče, samotným usídlováním pak Ministerstvo zemědělství a Osídlovací úřad.¹³¹ Nicméně ještě před tímto organizovaným transferem přišlo v tzv. „černé reemigraci“ do Československa přibližně 3000 – 4000 Čechů a Slováků. Tyto reemigranty tvořili převážně mladí lidé z chudších poměrů.¹³²

Organizovaná reemigrace pak měla probíhat ve třech etapách. V první části měly být sjednány reemigrační dohody s rumunskou stranou, dále měli být sepsáni uchazeči o přesídlení a velikost jejich majetku. Navíc měl být každý uchazeč ověřován, zda je národnostně a politicky spolehlivý. V druhé části reemigrace se počítalo s vlastním transferem krajanů z Rumunska do shromažďovacích středisek, s jejich registrací a usídlením. Třetí část zahrnovala následnou sociální péči o reemigranty v podobě poskytování jednorázových

¹²⁸ VACULÍK, J. 1993, s. 63

¹²⁹ Např. SECKÁ, M. 1995, s. 102

¹³⁰ VACULÍK, J. 2009, s. 94

¹³¹ VACULÍK, J. 2002 (a), s. 40

¹³² SECKÁ, M. 1996, s. 101

podpor.¹³³ Takto velký transfer si žádal rovněž vyřešení státních a občanských poměrů pro nově příchozí osoby. Byl proto přijat zákon č. 74/1946 sb., jenž rozlišoval dvě kategorie reemigrantů. Krajanům, kteří přišli z Rumunska v rámci oficiální přesídlovací akce, měl být nárok na získání československého občanství bez problémů přiznán. Naproti tomu osobám, jež přišly na území ČSR samy, mimo úřední přesídlovací akci, mělo být státní občanství udělováno podle volné úvahy.¹³⁴

Na návrh smlouvy o transferu osob z Rumunska do Československa¹³⁵ reagovala rumunská vláda kladně, nicméně podala protinávrh, v němž nechávala otevřeny majetkoprávní otázky týkající se českých krajanů.¹³⁶ Tento krok byl odůvodněn neutěšenou hospodářskou situací v Rumunsku.¹³⁷ Po dohodě obou vlád byla nakonec zmiňovaná smlouva 10. července 1946 podepsána. Na základě této smlouvy pak od 11. srpna 1946 zahájila ve Velkém Varadině činnost Československá přesídlovací komise pro Rumunsko.¹³⁸ Bylo navíc povoláno 12 českých učitelů, kteří měli pomáhat převážně s kontaktováním a soupisem krajanů zajímajících se o přesídlení.¹³⁹

Samotný soupis pak probíhal přibližně od ledna 1947.¹⁴⁰ Byla zaznamenávána hodnota majetku a také výměra požadované půdy ve staré vlasti. Budoucím československým občanům však byla zatajena podstatná věc, a sice že vzhledem ke zmenšení volných zemědělských usedlostí, již nemohou, na základě usnesení vlády,¹⁴¹ počítat s přidělením vlastních zemědělských usedlostí a živností, které by byly velikostně shodné s majetkem krajanů v zahraničí. Tento fakt byl poté příčinou poměrně velkého zklamání příchozích reemigrantů, z nichž se někteří vrátili opět zpátky do Rumunska.¹⁴²

V župách rumunského Banátu se k reemigraci přihlásilo celkem 7952 Slováků a Čechů.¹⁴³ Ti, kterým bylo přesídlení povoleno, byli svázení nákladními auty podél Dunaje do přístavního města Oršava, kde byli naloženi do přístavených vlaků a transportováni

¹³³ VACULÍK, J. 2002 (a), s. 44

¹³⁴ Tamtéž, s. 45

¹³⁵ Protokol o transferu osob české a slovenské národnosti z Rumunska do Československa

¹³⁶ Což znamenalo, že v prvních přesídlovacích transportech měli být přestěhováni převážně nemajetní občané, kteří souhlasili se zaměstnáním do námezdního poměru. Ti majetní museli počkat na podpis smlouvy o majetkoprávním vyrovnání a poté mohli být přesídlení také. Viz SECKÁ, M. 1996, s. 101

¹³⁷ VACULÍK, J. 1993, s. 64

¹³⁸ SECKÁ, M. Reemigrace. In: *České vesnice v rumunském Banátě*. 1992, s. 171

¹³⁹ VACULÍK, J. 2002 (b), s. 86

¹⁴⁰ Pro účely soupisu bylo Rumunsko rozděleno na pět oblastí, ke které náležela vždy jedna úřadovna pověřená organizací reemigrace v dané oblasti. Pro české vesnice v Banátu to byla úřadovna v Temešváru. Viz VACULÍK, J. 1993, s. 66

¹⁴¹ Usnesení vlády z 10. ledna 1947

¹⁴² SECKÁ, M. Reemigrace. In: *České vesnice v rumunském Banátě*. 1992, s. 172

¹⁴³ V celém Rumunsku to pak bylo přibližně 30 000 osob, z nichž bylo nakonec do Československa přepraveno 21 001 Slováků a Čechů. Z tohoto počtu bylo přibližně 5000 Čechů. Viz SECKÁ, M. 1996, s. 101, VACULÍK, J. 2002 (a), s. 48

z Rumunska pryč. Cesta vedla přes maďarské roviny do Košic¹⁴⁴ a poté přes Prahu do Chebu, kde byl zřízen hlavní sběrný tábor pro banátské krajany.¹⁴⁵ V tomto táboře zůstali noví reemigranti do doby, než si našli zaměstnání.

Brzy po zahájení přesídlování však byl vyčerpán počet nemajetných osob, které byly vhodné pro přesídlení. Proto byl umožněn transfer i majetným osobám, které však musely podepsat revers o zanechání veškerého majetku v Rumunsku, až do té doby, než bude dojednána majetkoprávní dohoda. Navíc bylo nutné podepsat souhlas se zařazením do námezdního poměru v ČSR. Proto odjížděli především mladí lidé, které pak měli, po uzavření zmíněné dohody, následovat i jejich rodiče.¹⁴⁶ Reemigrantům bylo umožněno vzít si s sebou pouze osobní svršky, zásobu potravin, nejnnutnější domácí náradí a částečně i nábytek.¹⁴⁷

V červenci 1948 nicméně vypršela platnost protokolu o transferu osob z Rumunska do Československa, aniž by byl prodloužen. To mimo jiné znamenalo, že plánovaná smlouva o majetkoprávním vyrovnání nebyla vyjednána. Tím pádem se do Československa dostali pouze krajane bez jakéhokoliv majetku.¹⁴⁸ Po dohodě s rumunskou vládou však bylo nakonec povoleno ještě několik transportů, které byly určeny buď pro krajany již připravené k odjezdu, nebo pro ty, kteří se kvůli přesídlení zbavili majetku a nyní by se ocitli ve svízelné sociální situaci.¹⁴⁹

Celkem bylo tedy z Rumunska vypraveno 31 transportů a to od 11. února 1947 do konce roku 1949.¹⁵⁰ Čeští krajane se vraceli převážně v transportech č. 5, 12 a 19, které dorazily do Chebu 13. srpna 1947, 18. října 1947 a v prosinci 1949.¹⁵¹

Tab. 7. Počet reemigrantů ze šesti českých vesnic a stav po jejich odchodu (12/1949)

Vesnice	Odešlo	Zůstalo
Svatá Helena	580	590
Gerník	494	659
Rovensko	109	328
Bígr	153	579
Eibentál	110	571
Šumice	40	410
Celkem	1486	3137

Zdroj: HEROLDOVÁ, I. 1983, s. 242

¹⁴⁴ V Košicích dostali příchozí reemigranti kapesné v hodnotě 300,- Kčs a registrační průkaz. VACULÍK, J. 1993, s. 68

¹⁴⁵ HRUZA, F. 1995, s. 55 - 59

¹⁴⁶ VACULÍK, J. 2002 (b), s. 94

¹⁴⁷ SECKÁ, M. Reemigrace. In: *České vesnice v rumunském Banátě*. 1992, s. 172

¹⁴⁸ VACULÍK, J. 2002 (b), s. 96

¹⁴⁹ VACULÍK, J. 1993, s. 74

¹⁵⁰ SECKÁ, M. 1996, s. 101

¹⁵¹ SECKÁ, M. Reemigrace. In: *České vesnice v rumunském Banátě*. 1992, s. 172

Ze sběrného tábora putovali reemigranti buď do průmyslu přímo v Chebu (ES-KA Cheb), do hnědouhelných dolů, případně do textilního průmyslu na Ašsko. Nejvíce pracovních sil však bylo zaměstnáno v zemědělství a ve státních lesích.¹⁵²

Po ukončení přesídlovacích transportů zůstalo v celém Rumunsku k 31. prosinci 1949 celkem 8407 Čechů.¹⁵³ Nicméně návraty reemigrantů pokračovaly i nadále, jednalo se však o pouhé jednotlivce.¹⁵⁴

6.6.2. REEMIGRACE PO ROCE 1989

K dalším větším návratům došlo až po politickém převratu v roce 1989, kdy se obnovil zájem o české krajanů v Rumunsku. Ti se začali vracet přibližně od roku 1991, tentokrát ovšem bez organizace českou vládou.¹⁵⁵

K cestě do tehdejší ČSFR bylo nutné vízum, které však bylo udělováno jenom na základě členství v Demokratickém svazu Slováků a Čechů v Rumunsku. Toto vízum bylo vyžadováno na hranicích a náklady s ním spojené, si byli nově příchozí krajané nuceni hradit sami. I tak se na počátku 90. vrátili v reemigraci desítky až stovky osob.¹⁵⁶ Přesídlenci se usazovali většinou v blízkosti svých příbuzných a známých.¹⁵⁷

Tato reemigrace nadále pokračuje i v současnosti. Z Rumunska do České republiky tak odchází kvůli nezaměstnanosti stále více krajanů, převážně v produktivním věku. Podle slov banátských Čechů opouští vesnice všichni, kdo dovrší 18 let věku a již v podstatě každý má v České republice buď děti, manžela/ku, případně jiného příbuzného.

¹⁵² Tamtéž, VACULÍK, J. 2002 (a), s. 56

¹⁵³ VACULÍK, J. 2002 (b), s. 102

¹⁵⁴ SECKÁ, M. Reemigrace. In: *České vesnice v rumunském Banátě*. 1992, s. 171

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 177

¹⁵⁶ VACULÍK, J. 2002 (a), s. 66

¹⁵⁷ SECKÁ, M. Reemigrace. In: *České vesnice v rumunském Banátě*. 1992, s. 177

7. BUDOUCNOST?

Jaké vyhlídky tedy čeští krajané mají? Z předchozích stránek je zřejmé, že příliš příznivé nejspíš nebudou. Nezaměstnanost nutí z českých vesnic odcházet stále více obyvatel za prací buď do velkých rumunských měst, nebo do České republiky. S jejich odchodem se snižuje také počet dětí v menšinových školách a navíc dochází zřejmě k nevratnému zásahu do věkové struktury populace. Ve vesnicích zůstávají převážně staří lidé a pokud se zde někdo z mladší generace rozhodne zůstat, bude mít v budoucnu velice těžké najít mezi krajany vhodného partnera. Postupně se pak přestanou rodit děti a vesnice začne pomalu vymírat. Tento proces již začal například v Šumici.¹⁵⁸

Turistický potenciál Banátu se pokouší využívat organizace Člověk v tísní, která ve zdejších vesnicích pomáhá rozvíjet a podporovat agroturistiku. Ta se pak postupně stává vítaným finančním přílepením pro české krajany. I když na druhou stranu vyvstává čistě teoretická otázka, zda tato forma pomoci nemůže zmiňovaný úbytek obyvatel spíše urychlovat. Mladá generace krajanů může být například konfrontována se sociální situací svých vrstevníků přijíždějících sem případně na dovolenou. U mladých banátských Čechů by tak toto setkání mohlo vyvolat nebo prohloubit touhu po odchodu.

Vzhledem k rizikům spojených s masovým přílivem turistů je navíc jasné, že cestovní ruch sice může být významným zdrojem financí, neměl by však být zdrojem jediným. Může se totiž snadno stát, že turisté banátskou destinaci svým nevhodným chováním časem poškodí natolik, že by pak o další pokračování těchto aktivit neměla zájem ani jedna ze stran a situace se tak vrátí zvolna na počátek.

¹⁵⁸ KOKAISL, P., et al. 2009, s. 56

8. ZÁVĚR

Česká národnostní menšina, původem z různých koutů Čech, přišla s vidinou lepšího živobytí do oblasti rumunského Banátu před téměř 200 lety. Do dnešních dnů si zachovala svou kulturu, jazyk a národní identitu i přes to, že musela v historii čelit několika asimilačním tlakům ze strany uherského a následně rumunského státu. Do současnosti se tak dochovalo šest původních vesnic, v nichž Češi tvořili a stále tvoří nadpoloviční většinu obyvatelstva. Jsou to vesnice Svatá Helena, Gerník, Rovensko, Bígr, Eibentál a Šumice. Tyto osady si uchovaly českou identitu především díky své izolované horské poloze. Ta po dlouhou dobu bránila intenzivnějším vzájemným kontaktům mezi českými krajany a okolním cizojazyčným etnikem. Dalším prvkem, důležitým pro udržení zdejší české kultury, byla také odlišná víra a dobře organizované menšinové školství, které v mateřském jazyce vychovávalo nespočet krajanských dětí.

Naproti tomu lze současně pozorovat i opačný trend v okolních vesnicích a městech, do nichž se Češi v průběhu roků stěhovali. V těchto obcích se krajané vlivem převahy rumunského (případně srbského) obyvatelstva a nemožnosti výuky v rodné řeči, během několika dekád zcela asimilovali. Někteří z nich dokonce konvertovali i k pravoslavné církvi.

Bohužel je však i osud stávajících českých vesnic nejistý. Pokračující úbytek populace, jehož příčina se dá přičítat jak poválečné reemigraci, tak především obrovské nezaměstnanosti, může vést v horizontu jedné desítky let k úplnému zániku zdejších osad. Nedostatek pracovních pozic nutí odcházet hlavně krajany v produktivním věku a ti co ve vesnicích zůstanou, pak již nebudou schopni vytvořit fungující populaci. To lze pozorovat i na postupném pronikání rumunského živlu do těchto, ještě v nedávné době přísně endogamních, komunit.

V českých osadách působí již několik let neziskové organizace z České republiky, které se snaží zvrátit nelehkou situaci ve prospěch krajanů a zachovat tak vesnice rumunských Čechů i pro další generace. Jestli však budou tyto organizace úspěšné, ukáže teprve čas.

9. SHRnutí

Cílem této práce je komplexní charakteristika české národnostní menšiny v rumunském Banátu, zaměřující se především na šest nejdůležitějších českých vesnic. Práce se zabývá historií osídlení, populačním vývojem a následným srovnáním historického a současného socioekonomického postavení českých krajanů. Závěr je pak věnován vyhlídkám, které tato menšina má.

Češi, kteří přišli do rumunských hor na počátku 19. století, si udrželi svůj původní jazyk, kulturu i náboženství, navzdory okolnímu prostředí, dodnes. Již od počátku kolonizace se rozvíjela školská a církevní organizace, která tuto národní identitu pomáhala zachovávat a rozvíjet.

Po druhé světové válce však odchází značná část banátských Čechů zpátky do České republiky. Další část krajanů odchází po revoluci v roce 1989 a úbytek populace pokračuje kvůli velké nezaměstnanosti dodnes.

I přes snahy několika českých neziskových organizací je budoucnost této menšiny nejistá. Od sčítání lidu v roce 2002, kdy se v celém Banátu přihlásilo k české národnosti 3684 obyvatel, zbývá v současnosti, dle odhadů, z těchto Čechů necelá polovina.

Klíčová slova: rumunský Banát, česká menšina, socioekonomická charakteristika, perspektivy, reemigrace, terénní výzkum

10. SUMMARY

The aim of the Bachelor Thesis is global analysis of the Czech minority in the Romanian Banat. Thesis is mainly focused on the six most important Czech villages (especially history of settlement, development of population and juxtaposition of socio-economic status of Czech compatriots at historical and modern era). Conclusion is dedicated to perspectives and possibilities of Czech minority.

Czech settlers came to Romanian mountains at the beginning of the 19th century. In spite of the strange environment they've kept mother language, culture and religion till present. Schooling and religious organization were founded at the beginning of colonization and have helped to keep and develop Czech national identity.

Significant group of Czech minority returned to the Czech republic after World War II. They were followed by the next group after the 1989 revolution and the decrease of population persists through the high level of unemployment.

In spite of the efforts of several Czech NGO's helping to Czech compatriots remains the future of Czech villages in Banat uncertain. According to the 2002 population census, there were 3684 Czechs in Banat, but the current estimates counts only with the scant half of them.

Keywords: Romanian Banat, Czech minority, socio-economic analysis, perspectives, reemigration, field study

11. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

AUERHAN, Jan. *Čechoslováci v Jugoslávii, v Rumunsku, v Maďarsku a v Bulharsku.* Praha : Melantrich, 1921. 210 s.

AUERHAN, Jan. Čechové v Uhrách. In: *Sborník České společnosti zeměvědné : Ročník XX.* Praha : Česká společnost zeměvedná, 1914. s. 46.

AUERHAN, Jan. Dnešní situace čs. menšiny v Rumunsku I. In: *Naše zahraničí : č. 5.* Praha : Národní rada československá, 1924. s. 84 - 90.

DANEŠ, Ivan. Příspěvek k otázce adaptace a asimilace Čechů v rumunském Banátu: Na základě výzkumu z let 1979 - 1980. In: *Český lid.* 1982, 1, s. 51-58.

Departamentul Pentru Relatii Interetnice [online]. 2010 [cit. 2010-03-08]. Date statistice 2002. Dostupné z WWW: <http://www.dri.gov.ro/index.html?page=date_statistice>.

DOKOUPIL, Ivo. *Turistika v českých vesnicích rumunského Banátu* [online]. 2010 [cit. 2010-03-02]. Prázdniny u krajanů. Dostupné z WWW: <<http://www.banat.cz/>>.

Dům zahraničních služeb [online]. 2007 - 2010 [cit. 2010-03-2]. Dostupné z WWW: <<http://www.dzs.cz/>>.

Dům zahraničních služeb. Přehled učitelů češtiny u krajanů a lektorů na zahraničních školách v letech 2008/9 a 2009/10. *Lektoři a učitelé* [online]. 2009, 0, [cit. 2010-05-13]. Dostupný z WWW: <http://www.dzs.cz/index.php?a=documents&general_file_id=1333&project_folder_id=16&>.

GESCE, Desideriu; GESCE, Alena. *Dějiny a tradice české menšiny v Rumunsku.* Nadlak : Ivan Krasko, 2006. Dostupné z WWW: <http://www.banat.cz/historie_gesce.htm>.

HEROLDOVÁ, Iva. Čeští reemigranti z rumunského banátu. In: *Český lid.* 1983, 4, s. 240-243.

HRUZA, František. *Ze Svaté Heleny do Čech.* Ostrava : A - ALEF s.r.o., 1995. 124 s. ISBN 80-85237-49-0.

HŘÍBEK, Josef. *České osady na srbských a rumunských hranicích.* Telč: II./XIII./ výroční zpráva c.k. státní vyšší reálky v Telči vydaná na konci školního roku 1913-14, 1914

JECH, Jaromír, et al. *České vesnice v rumunském Banátě.* Praha : Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1992. 204 s. ISBN 80-85010-36-4.

KLÍMA, Stanislav. *Čechové a Slováci za hranicemi.* Praha : Otto, 1925. 303 s.

KLÍMA, Stanislav. *České osady dolnouherské.* In: *Český lid : VIII.* Praha : Knihtiskárna F. Šimáček, 1899. s. 21-28. Dostupné z WWW: <<http://tyfoza.no-ip.com/ceskylid/html/knihy/ceskylid08/>>.

KOKAISL, Petr, et al. *Krajané : Po stopách Čechů ve východní Evropě.* Praha : Za hranice: Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, 2009. 435 s.

MATOUŠEK, J. L. *Jak žijí a jak se vracejí Češi z Banátu.* In: *Československý svět: Orgán Československého ústavu zahraničního.* 1948, 12, s. 3

MÍČAN, Vladimír. *Za chlebem vezdejším : Evangelisační návštěva československých osad evangelických v Rumunsku.* Brno : Biblická jednota, 1931. 128 s.

PARLIAMENT OF ROMANIA [online]. 2010 [cit. 2010-03-11]. Constitution of Romania. Dostupné z WWW: <<http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371>>.

SECKÁ, Milena. *Češi v rumunském Banátu.* In: *Češi v cizině : č. 8.* Praha : Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd ČR, 1995. s. 92-115.

SECKÁ, Milena. *Češi v Rumunsku.* In: *Češi v cizině : č. 9.* Praha : Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd ČR, 1996. s. 96-104.

SCHLÖGL, Jan. *Školská kronika.* Bratislava: Rkp. 1934 Dostupné z WWW: <http://www.svata-helena.eu/hs-download/historie/Schl%C3%B6glova_kronika.pdf>. Kopie rukopisu ve Svaté Heleně u pana Peka

SCHLÖGL, Jindřich. Dějiny českých osad v rumunském Banátě I. In: *Naše zahraničí* : č. 6. Praha : Národní rada československá, 1925. s. 37-43, 89-94, 143-147.

SCHLÖGL, Jindřich. Dějiny českých osad v rumunském Banátě II. In: *Naše zahraničí* : č. 7. Praha : Národní rada československá, 1926. s. 11-16, 86-96, 142-148.

SKALNÍKOVÁ, Olga; SCHEUFLER, Vladimír. Základy hmotné a duchovní kultury českých kovozemědělských obcí v rumunském Banátě. In: *Český lid* : č. 6. Praha : Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1962. s. 332 - 342.

SKALNÍKOVÁ, Olga. Kultura rumunských Čechů. In: *Český lid*. 1962, 4, s. 145-146

SVOBODA, Jaroslav. *Česká menšina v Rumunsku*. Praha : Sdružení Banát, 1999. Dostupné z WWW: <<http://www.listbanat.cz/publikace.html#svoboda>>.

SVOBODA, Jaroslav; DOKOUPIL, Ivo. *Turistický a vlastivědný průvodce českým Banátem*. Vyd. 3. Brno : CK Kudrna, 2009. 164 s.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana, et al. *Menšiny a migranti v České republice : My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha : Portál, 2001. 200 s.

URBAN, Rudolf. *Čechoslováci v Rumunsku*. Bukurešť : [s.n.], 1930. 191 s.

VACULÍK, Jaroslav. *Češi v cizině : 1850 - 1938*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2009. 189 s.

VACULÍK, Jaroslav. *Češi v cizině : Emigrace a návrat do vlasti*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2002. 74 s.

VACULÍK, Jaroslav. *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2002. 228 s.

VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945 - 1950*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1993. 158 s.

Usnesení vlády České republiky ze dne: 12. dubna 1995 č. 217 o zřízení vládních stipendijních míst na vysokých školách v České republice pro krajany a o vysílání učitelů ke krajanským komunitám v zahraničí na léta 1995 až 2000

Dostupné z WWW:

http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/DE31DC5A52BD50FFC12571B6006E3D42

Usnesení vlády České republiky ze dne: 14. prosince 2005 č. 1622 o programu podpory českého kulturního dědictví v zahraničí na léta 2006 až 2010

Dostupné z WWW:

http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGovRes/9643B9FA3D6E7CCCC12571B6006BD6CB?OpenDocument

12. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1. Slovníček geografických názvů

Příloha 2. Dotazník užitý při dotazníkovém šetření

Příloha 1. Slovníček geografických názvů*

Český název	Rumunský název	Maďarský název	Německý název
Ablián (Češko Selo)	x	Csehfalva	x
Herkulovy lázně	Băile Herculane	Herkulesfürdő	Herkulesbad
Bela Crkva	Biserica Albă	Fehértemplom	Weisse Kirche
Berzáska	Berzasca	Berszászka	Bersaska
Bígr	Bigăr	Bigér	Schnellersruhe
Číklava	Ciclova Montana	x	x
Drenková	Drencova	x	x
Dubová	Dubova	x	x
Eibentál	Eibenthal	Tiszafa	Eibenthal
Frauvízn	Poiana Muierii	x	Frauenwiese
Gerník	Gârnic	Szörénybúzás	Weizenried
Karaš-Severin	Caraș-Severin	Krassó-Szörény	x
Klopodie	Clopodia	x	x
Kozla	Cozla	x	x
Kruščice	x	Körtéd	x
Lapušnice	Lăpușnicel	Kislaposnok	x
Lizabeta	Sfânta Elizabeta	Elisabethfeld	Sankt Elisabeth
Lubková	Liubcova	x	x
Maruše	Mureș	Márosz	Mieresch
Mehendinti	Mehendiți	Méhed	x
Nová Moldava (Bošňák)	Moldova Nouă	Újmoldova	Neumoldowa
Nová Ogradena	Ogradena Nouă	Ujasszonyret	x
Nový Šopot (Bušava)	Șopotu Nou	Újsopot	x
Oravice	Oravița	x	Orawitz
Oršava	Orșova	Orsova	Orschowa
Rovensko	Ravensca	Almásróna	Ravenszka
Skajuš	Scaiuș	x	x
Svatá Helena	Sfânta Elena	Dunaszentilona	Sankt Helene
Šumice	Șumița	Cseherdös	Sumicza
Timiš	Timiș	Temes	x
Temešvár	Timișoara	Temes	Temeswar
Ujbányje (Nové Doly)	Baia Nouă	Újbánya	x
Velký Pereg	Peregu Mare	Németpereg	Grosspereg
Velký Varadín	Oradea	Nagyvárad	Großwardein
Zlatice	Zlatița	Néaraanyos	x

* Kromě českých ekvivalentů používaných našimi krajany, jsou zde zařazeny jak oficiální rumunské názvy, tak i všechny ostatní, které se v dostupné literatuře vyskytují

Příloha 2. Dotazník užitý při dotazníkovém šetření

DOTAZNÍK

PERSPEKTIVY ČESKÉ MENŠINY V RUMUNSKÉM BANÁTU

Vážená paní, vážený pane,
dovolte, abych Vám prostřednictvím tohoto dotazníku položil několik otázek, které se týkají národní identity a postavení české menšiny v Rumunsku. Vaše odpovědi budou použity pro zpracování bakalářské práce *Perspektivy české menšiny v rumunském Banátu* na katedře rozvojových studií Univerzity Palackého v Olomouci (Česká republika).
Děkuji Vám za spolupráci.

Jan HLAVENKA

Petrovice u Karviné, č.p. 466
PSČ 735 72, Česká republika
tel.: +420 737 560 647
email: jan.hlavenka@post.cz

1. Pohlaví: muž žena
2. Věk: 18-29 30-39 40-49 50-59 60 a víc
3. Národnost:
4. Mateřský jazyk:
5. Vaše trvalé bydliště (jméno vesnice/obce):
6. V daném bydlišti žijete: od narození od roku
7. Máte potomky? ne ano, počet
8. Vzdělání: základní střední bez maturity střední s maturitou
 vysokoškolské bez vzdělání
9. Jste zaměstnán/a: v místě bydliště jinde, v
 jste nezaměstnaný
10. Pracoval/a jste někdy v cizině? ne ano, jednou ano, několikrát
11. Pokud jste pracoval/a v cizině, tak kde?:
12. Otec pochází ze stejné vesnice jako Vy? ano ne, je z

13. Matka pochází ze stejné vesnice jako Vy? ano ne, je z

14. Uveďte národnost otce: a jeho mateřský jazyk.....

15. Uveďte národnost matky: a její mateřský jazyk.....

16. Znáte historii Vaší rodiny (doba, kdy přišli do Rumunska, místo původu, atd.)?

ano, velmi dobře

ano, částečně

neznám

17. Český jazyk ovládáte: dobře slovem i písmem dobře slovem, částečně písmem

dobře slovem

částečně slovem i písmem

částečně slovem

neovládáte

18. Kde jste se naučil/a česky? v rodině ve škole jinde,

19. Rumunský jazyk ovládáte: dobře slovem i písmem dobře slovem, částečně písmem

dobře slovem

částečně slovem i písmem

částečně slovem

neovládáte

20. Česky a rumunsky jste se naučil/a naráz? ano

ne, nejdříve jsem uměl/a česky

ne, nejdříve jsem uměl/a rumunsky

21. Jaký jazyk používáte (používal/a jste) běžně při rozhovoru:

	český	rumunský	český i rumunský	jiný (uveďte)
s rodiči	☐	☐	☐	☐
s partnerem	☐	☐	☐	☐
s dětmi	☐	☐	☐	☐
na pracovišti	☐	☐	☐	☐
na veřejnosti	☐	☐	☐	☐

22. Do jaké základní školy jste chodil/a? české rumunské jiné,
23. Do jaké základní školy chodí/chodily Vaše děti? české rumunské jiné,
24. Zajímáte se o současné dění v České republice? hodně přiměřeně
 nezajímá mě to
 nemám přístup k informacím
25. Čtete české noviny a časopisy? pravidelně občas nemám přístup ne
26. Čtete české knihy? pravidelně občas nemám přístup ne
27. Posloucháte český rozhlas? pravidelně občas nemám přístup ne
28. Sledujete českou televizi? pravidelně občas nemám přístup ne
29. Jaké národnosti jsou vaší známí? jednotné (jaké?)
 převládají (uved'te národnost).....
ale vyskytují se i (uved'te národnost)
 žádná národnost nepřevládá
30. Co si myslíte o národnostně smíšených manželstvích?
 není to nic špatného
 Češi by si měli brát Češky, Rumuni Rumunky
 nevím, nemám vyhraněný názor